

๘๕. ความหวั่นไหวในโลกธรรมทั้งหลาย

Deviations form All Worldly States

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2015

ความสำคัญของบทความ

ความตั้งมั่นในทางธรรม เรียกว่า “ฉฐิติ” ดังเช่น “**ธัมมัญญฉฐิตินิยาม**” หมายถึง ปัญญาเห็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดธรรมหรือสภาวธรรมหนึ่งๆ ขึ้น เพราะธรรมที่เป็นอยู่หรือดำเนินอยู่อย่างแน่นอนเป็นธรรมดา นั่นคือ “**เห็นการเกิดดับของธรรมทั้งหลายเป็นธรรมดา = ตตตา**” หมายถึง ความเป็นอย่างนั้น ความเป็นเช่นนั้น ภาวะที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของมันอย่างนั้นเอง คือ เป็นไปตามเหตุปัจจัย (ปฏิจาสมุปบาท) และเกิดความหนักแน่นในธรรม มีความคงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวไปตามกระแสโลกธรรมทั้งหลาย เพราะเข้าใจดีลึกซึ้งใน “**ธรรมฉฐิติ**” คือ ความดำรงคงตัวแห่งธรรม ความตั้งอยู่แน่นอนแห่งกฎธรรมชา หรือ “**ธรรมนิยาม ๑**” คือ กำหนดแห่งธรรมชา ความเป็นไปอันแน่นอนโดยธรรมชา ได้แก่ (๑) **สังขารคือสังขตธรรมทั้งปวงไม่เที่ยง** (๒) **สังขารคือสังขตธรรมทั้งปวงเป็นทุกข์** (๓) **ธรรมคือสังขตธรรมและอสังขตธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตน** ฉะนั้น ปัญญาเห็นธรรมตามเป็นจริงเหล่านี้ เรียกว่า “**ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ**” หมายถึง ความรู้เห็นตามเป็นจริงด้วยปัญญาว่า: “**สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา**” ในข้อความเหล่านี้ ดูเหมือนง่าย ๆ เป็นสามัญธรรมชา แต่กลับไม่ธรรมดาอย่างที่คิดไม่ได้ใช้เหตุผล เพราะความคิดนี้เป็นจุดหักเปลี่ยนหันเหของความสำเร็จระหว่าง (๑) **โลกียภูมิ** กับ (๒) **โลกุตตรภูมิ** เพราะเป็นเรื่อง “**กฎธรรมชา**” (Natural Law) อีกนัยหนึ่ง พระอภิธรรมในพระพุทธศาสนานั้น เกี่ยวข้องกับความเข้าใจความเห็นแจ้ง ในธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงที่ธรรมชาติสร้างขึ้น ไม่ได้คัดลอกตามความนึกคิดบัญญัติตามที่มนุษย์ตกลงกันสร้างขึ้นเป็นภาษาแห่งโลกสมมติ ความรู้ความเข้าใจตามศัพท์ทางโลกเป็นเรื่องของความหวั่นไหวตามเจตนาความรู้สึกลับแบบโลกๆ ที่กลุ่มรุมด้วยกิเลสตัณหา ส่วนความจริงในทางธรรมนั้นเป็นความหมายที่กำหนดไว้สูงสุดโดยปรมาตย์ ที่เรียกว่า “**ปรมาตย์จะ**” (Absolute Truths) ไม่ใช่ “**สมมติจะ**” (Conventional Truths) เพราะฉะนั้น คำว่า “**โลกธรรม-โลกิยธรรม**” นั้น จึงเป็นข้อที่ทางธรรมปฏิเสธที่จะให้ยึดมั่นถือมั่น เพราะ (๑) **ไม่เที่ยง** (๒) **เป็นทุกข์** (๓) **ไม่ใช่ตัวตน** ฉะนั้น การฝึกฝนจิตของตนจนเข้าถึง “**อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ**” อย่างถูกต้องและถูกวิธี ย่อมทำให้เกิด (๑) **ปัญญาในสมาธิ** กับ (๒) **ปัญญาในวิปัสสนา** ขึ้นพร้อมกันในเวลาเดียวกัน ได้จริง คือ มีทั้ง “**ญาณทัสสนะ**” กับ “**ญาณ**” ด้วยเหตุนี้ ความเห็นถูกต้องจริงแท้แน่นอนตามกฎธรรมชาโดยปรมาตย์นั้น ย่อมทำให้บุคคลไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์แห่งกระแสโลกธรรม ที่กระทบผ่านเข้ามาในจิตทางอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ เกิดการรู้อย่างเท่าทันกิเลสตัณหาทั้งหลายที่จะเข้าไปให้จิตใจคิดปรุงแต่งเพื่อพอกพูนกิเลสยิ่งขึ้นไป การยึดมั่นขั้นทั้ง ๕ จึงเป็นทุกข์ ที่เรียกว่า “**สังสารทุกข์**” ฉะนั้น ผู้ที่ได้เห็นธรรมมั่นคงแล้ว จึงไม่หวั่นไหวไปตามกระแสแห่งโลกธรรมทั้งหลายอีก นั่นเอง.

บทความที่ ๘๕ ประจำปี ๒๕๕๘ – ความหวั่นไหวในโลกธรรมทั้งหลาย

บุคคลผู้ปราศจากความไม่คลาดธรรม คือ วางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มี ความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ลากสักการะ หรือ “**อิกฺขารมณฺเฑ-อนิกฺขารมณฺเฑ**” ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วน “**ยุติธรรม**” คือ ความเที่ยงธรรม กัตติ “**นิตติธรรม**” คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครองตนและผู้อื่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม กัตติ ไม่ประพฤดิให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป ซึ่งเรียกว่า “**อวิโรธนะ**” ฉะนั้น การลงมือปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญภาวนา ทั้ง (๑) “**สมถภาวนา**” คือ สมาธิภาวนาที่ปฏิบัติด้วย “**ธรรมสมาธิ**” ได้แก่ ปราโมทย์-ปีติ-ปีสัสติ-สุข-สมาธิ อันทำให้เกิด “**จิตตสมาธิ-เอกกคตาแห่งจิต**” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความมุ่งมั่นให้บรรลุถึง “**จตุตถฌาน: อุปกขา-เอกกคตา**” เมื่อจิตตั้งมั่นในธรรมทั้งหลาย อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ย่อมทำให้เกิด “**อภิจิต-จิตอันยิ่ง**” ที่สหระคด้วย “**สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ**” ภาวะแห่งจิตดังกล่าวนี้ เป็นจิตที่อยู่เหนือจิตในโลกียะ เพราะอยู่นอกเหนือการควบคุมของ “**กิเลส**” (กิเลสวัฏฏ์: อวิชชา ตัณหา อุปาทาน) ทั้งหลายที่จะทำให้เกิด “**กรรม-กรรมภพ**” (กรรมวัฏฏ์: สังขาร กรรมภพ) และ “**ผลวิบาก**” (วิปากวัฏฏ์: วิญญูณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏที่เรียกว่า “**อุปปตติภพ**” ชาติ ชรา มรณะ รวมทั้ง โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส) ที่จะตามมา ไม่สิ้นสุด ที่เรียกว่า “**วัฏฏะ ๓**” เมื่อมีปัญหาเห็น “**วัฏฏะ ๓**” แล้ว ย่อมพิจารณาอารมณ์กรรมฐานได้ถึง “**ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักษุ**” คือ มีปัญญาเห็นความเกิดดับของนามรูปโดยไตรลักษณ์ อันทำให้ไม่เกิดจิตวิปลาสวิปริตไปจากความเป็นจริง และเป็นการดับ “**ธรรมทั้งหลายที่ประกอบด้วยทัญญู**” (เพราะได้ลุถึง โสคาปัตติมรรค คือ เห็นแจ้งธรรมจักรแล้ว) ภาวะจิตดังกล่าวนี้ เรียกว่า “**จิตประภัสสร**” คือ จิตตามสภาพดั้งเดิม หรือที่เรียกว่า “**ภวังคจิต**” เป็นจิตที่ลุถึงได้ตั้งแต่การเกิดสมาธิในรูปฌานทั้ง ๔ ชั้น (เอกกคตา) แต่ควรเป็นสมาธิในจตุตถฌานจิต ถ้าเป็นได้แค่ “**ปฐมฌานจิต**” ยังเป็นสมาธิที่ยังไม่บริสุทธิ์จริง จากกิเลสทั้งหลาย เพราะดับได้แค่นิรวรณูปกิเลสทั้ง ๕ อย่าง เท่านั้น ยังไม่สามารถดับ “**อวิวิชา ๔-อวิชา ๘**” ได้อย่างสนิทจริง เป็นเพียงการข่มระงับไว้ในขณะเท่านั้น ยังไม่ไขปัญหาเห็นธรรมในอริยสัจธรรม ซึ่ง จะเกิดขึ้นจริงในวิปัสสนาภูมิเท่านั้น คือ “**มรรคสมาธิ-ปัญญาญาณ**” หลีกจากบรรลู่ “**วิปัสสนาญาณ ๕-ฐานคามินีปฏิปทา**” (กระบวนกรทูปขันธ ๕ เพื่อให้เข้าถึงมคคญาณแห่งอริยบุคคลทั้ง ๔) กับ (๒) “**วิปัสสนาภาวนา**” คือ วิปัสสนาญาณ ซึ่งหมายถึง “**ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ**” โดยตรง ที่เกิดขึ้นในขณะนั่งสมาธิอย่างเป็นทางการ หรืออีกนัยหนึ่ง ที่เรียกว่า “**อนุปปพปฏิปทา**” คือ ข้อประพฤดิปฏิบัติที่ต้องทำอยู่ บ่อยๆ “**มนสิการกรรมฐาน**” เพื่อเป็นการรักษาอารมณ์กรรมฐานให้ก้าวหน้าสูงขึ้นเรื่อยๆ จากเดิม ได้แก่ อนุปัสนา ๗ มหาวิปัสสนา ๑๘ การจำแนกอารมณ์ ๑๘ และ โทษภัยกัณยธรรม ๓๗ ผู้ปฏิบัติที่บกพร่องในเรื่องนี้มักเกิดจากการไม่สำรวมอินทริย์ (สติสังวร-อินทริยสังวร) ไม่ยึดมั่นปฏิบัติตามพระอนุศาสนีคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระสัทธสาสน์) หรือถูกจิตตอุปกิเลสเข้าครอบงำ เพราะคิดว่าตนใหญ่แ่งกว่าพระอริยสาวกของตถาคตองค์อื่นๆ เลยได้ดีทางชั่ว “**วิบัติ ๔: ศีลวิบัติ-อาจารย์วิบัติ-ทัญญูวิบัติ-อาชีพวิบัติ**”

แถมด้วย “วิปัสสนา ๔: สัจฉญาณวิปัสสนา-จิตตวิปัสสนา-ทวิวิปัสสนา-และ เห็นไม่เที่ยงว่าเที่ยง-เห็นทุกข์ว่าสุข-เห็นไม่ใช่ตัวตนว่าตัวตน-เห็นไม่งามว่างาม”

ฉะนั้น จิตที่หวั่นไหวไปตามโลกธรรมทั้งหลายนั้น เพราะจิตไม่เป็นสมาธิ เป็นจิตที่สกปรกมีปฏิกุศลเจือปนอยู่ ไม่สะอาดบริสุทธิ์อย่างแท้จริงจาก “กิเลสทั้งหลาย” หรือ “อกุศลมูลทั้งหลาย-อกุศลธรรมทั้งหลาย” นั่นคือ เดี่ยวก็ดี เดี่ยวก็ร้าย ไม่วางตนเป็นกลางในอารมณ์ที่ไหลเข้ามากระทบอินทรีย์ทั้ง ๖ (ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ) อารมณ์อะไรมากระทบอินทรีย์ ก็รู้ไม่เท่าทันถึงเหตุปัจจัยในอารมณ์นั้น คือ ไม่ได้มนสิการกรรมฐานให้เป็นกัจจัตถ์ เป็นอาจินต์ เป็นเสมอสืบเนื่องอยู่เนืองๆ กล่าวโดยสรุป คือ “เกิดความประมาท” นั่นคือ (๑) ประมาทในศีล คือ ทูศีล (๒) ประมาทในสมาธิ คือ จิตสกปรก (๓) ประมาทในปัญญา คือ คิดชั่วๆ แต่ให้หนักหน้อย คือ (๔) ประมาทในพระรัตนตรัย และที่น่ากลัวอย่างเป็นอันตรายต่อการรักษาพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัยนี้ คือ ความประมาทในพระสัทธุดาสน์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วยังทะลึ่งว่าตนเป็นแทนแห่งองค์ธรรมเสียอีก คือ หลอกทั้งตัวเองและผู้อื่น คือ ขาดปัญญาที่จะสืบทอดพระศาสนาในทางที่ถูกต้องได้ เพราะไม่รู้ถึงแก่นพระศาสนาอย่างแท้จริง ตนเองก็ปฏิบัติไม่ได้ ก็เลยคิดเอาเองว่า คนก็ไม่น่าปฏิบัติได้ แถบยังไม่ยอมรับว่า ตนเองโง่กว่าคนอื่น แถบอีก ยังเสียอกเสียใจที่เห็นคนอื่นได้ดี (อรรถ) ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามหลักมัชฌิมาปฏิปทานั้น แยกจำแนกออกเป็น ๒ หมวด ดังนี้

“ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๘” คือ ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อ

- (๑) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนัด ความไม่ติดพัน เป็นอิสระ มิใช่เพื่อความกำหนัดข้อมใจ หรือ เสริมความติดใจ
- (๒) “**วิสังโยค**” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่ประกอบทุกข์ มิใช่เพื่อผูกมัด หรือประกอบทุกข์
- (๓) “**อปยยะ**” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส มิใช่เพื่อพอกพูนกิเลส
- (๔) “**อัปปิจจตา**” คือ ความอยากอันน้อย ความมักน้อย มิใช่เพื่อความอยากอันใหญ่, ความมักใหญ่ หรือมักมากอยากใหญ่
- (๕) “**สันตมุขี**” คือ ความสันโดษ มิใช่เพื่อความไม่สันโดษ
- (๖) “**ปวิเวก**” คือ ความสงัด มิใช่เพื่อความคลุกคลีอยู่ในหมู่
- (๗) “**วิริยารัมภะ**” คือ การประกอบความเพียร มิใช่เพื่อความเกียจคร้าน
- (๘) “**สุภรตา**” คือ ความเลี้ยงง่าย มิใช่เพื่อความเลี้ยงยาก

ธรรมเหล่านี้ ฟังรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัทธุดาสน์ คือคำสอนของพระศาสดา หมวดนี้ตรัสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี

“ลักษณะคัตติณธรรมวินัย ๗” คือ ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อ

- (๑) “**เอกัณตนิพพิทา**” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง ไม่หลงไหลเคลิบเคลิ้ม
- (๒) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนด ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ
- (๓) “**นิโรธ**” คือ ความดับ หมคกิเลสหมดทุกข์
- (๔) “**อภิญญา**” คือ ความรู้อย่าง ความรู้ชัด
- (๕) “**สัมโพธิ**” คือ ความตรัสรู้
- (๖) “**นิพพาน**” คือ นิพพาน

ธรรมเหล่านี้ ฟังรู้ว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตสุสาน คือคำสอนของพระศาสดา หมวดนี้ตรัสแก่พระอุบาลี

เพราะฉะนั้น พุทธบริษัททั้งหลาย สาธุชนผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ก็อย่าหลงประเด็นเดินออกนอกกลุ่มนอกทาง ในการปฏิบัติธรรมตามพระสัตตสุสานของพระศาสดาก็แล้วกัน ถ้าไปพบไปเจอพวกปฏิบัติอยู่ในลัทธินอก พระพุทธศาสนา จะได้มีเกณฑ์พิจารณาตัดสิน พวกจิตวิปลาส พวกมนุษย์วิบัติ ในพระพุทธศาสนา แถมพวกเราเองนี่ ยังเป็นร่วมโพธิ์ร่มไทร ให้พวกเหล่านี้เกาะกินทำลายพระศาสนา เพราะผู้ให้ทานก็โง่ ผู้รับทานก็โง่ และยังมี “**อวิชชา**” ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็กลายเป็นการพอกพูนในทางเสื่อมต่อไป “**พอกพูนกิเลส**” แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปอีกระดับหนึ่ง การประกอบอาชีพในสังคมสมัยใหม่ จะประกอบด้วยเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ “**อบายภูมิ ๔**” หมายถึง คุณภาพชีวิตที่ตกอยู่ในทุกคิมมากกว่าสุคติ นั่นคือ จะกินจะอยู่ก็เป็นสังสารทุกข์ ตลอดเวลา หรือ ภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ ไม่มีปัญญาที่เห็นทางพ้นกองทุกข์ได้ ได้แก่

- (๑) “**นिरยะ**” คือ พวกอยู่ในสภาวะไม่มีความสุขความเจริญ หรือภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย
- (๒) “**ดิรัจฉานโยนิ**” คือ พวกมีคัมภีร์โง่เขลา ไม่มีศีลธรรม มีเบียดเบียนกัน สัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็ก
- (๓) “**ปิตติวิสัย**” คือ พวกอยู่ในภูมิแห่งผู้หิวกระหายไร้สุขแย่งส่วนบุญกัน ไม่มีเมตตาปราณี
- (๔) “**อสุรกาย**” คือ พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริงเพราะมีจิตเศร้าหมองขุ่นมัว พวกจิตเป็นปีศาจ

ฉะนั้น จิตที่เกิดอุปบัติในการอวาทะวิวาทะ คือ การแต่งงานระหว่าง “**นรก**” กับ “**อสุรกาย**” นั้น ย่อมเป็นจิตของพวกปลุชชนทั่วไป ผู้ไม่ประกอบด้วย “**วิชาและจรณะ**” แต่ประกอบด้วย “**ดิรัจฉานวิชากับผิศจริยธรรม**” และย่อมเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วย “**แรงกดดันแห่งการแข่งขัน**” (Higher Pressure of Competitiveness) และกดดันดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นแรงผลักดัน บีบรัด กระตุ้น เร่งเร้า กระตุ้น กำหนด เอารัดเอาเปรียบ เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยมิถิลาอาชีพ เพราะฉะนั้น พวกที่ร่ำรวยในสังคมสมัยใหม่ จึงเป็นพวกต้องคิดชั่วทำชั่วได้ คือ แข็งแรงกว่าสัตว์ทั้งหลายด้วยกัน จึงจะชนะ คือ ต้องสู้ถึงจะชนะได้ ถ้าจะชนะก็ต้องแข็งแรงกว่าผู้อื่น เหมือนพวกสัตว์ดิรัจฉานที่แกร่งแ่งกัน จึงดำรงชีวิตอยู่ได้ ยังมีการศึกษาสูง (ดิรัจฉานวิชา) ยิ่งคิดแบบชั่วอย่างเขี้ยวและประสบความสำเร็จได้ดีกว่าคนอื่น เพราะฉะนั้น สังคมโลกจึงเดือดร้อนกันถ้วนหน้า มีพวกนิสสัยคนขับสามล้อมากขึ้น คือ “**ให้ห้าบาทจะขอสิบบาท**” มีมากขึ้น “**ให้ไม่รู้จักพอ**” หรือ “**ถมไม่รู้จักเต็ม**” (ฉันทราคะ) คือ ความพอใจจิตใจใคร่ ความชอบใจจนคิด ความอยากที่แรงขึ้นเป็นความติด คือ มีสันดานอยากได้ของคน

อื่นด้วยไม่ควร รุกรามเป็น “**จักลาคชัว**” (จักลาคคอกหมากชอบเกิดในคนชั้นสูงตามแนว “พงศวดารอีสาน” [Isn't Chronicles] มักขึ้นไม่จบสิ้น ไม่เลิกรา รุกรามไปเรื่อย ทายจักลาคขนานใด อย่างไรก็ไม่หาย แม้ถึงชั้น “**ต้มชี**” ก็ทำไม่หาย จึงจัดอยู่ในโรครุกรามโรคเวรของคนทุกชั้นก็ได้ แต่พวกคิบบ้าที่ต้องเข้าโรงพยาบาลศรีมหาโพธิ์ คือ ไม่ใช่ชื่อต้นโพธิ์ที่พระพุทธองค์ทรงนั่งตรัสรู้ที่ประเทศอินเดีย แต่เป็นชื่อต้นโพธิ์สำหรับพวกเป็นบ้าเป็นโรคจิตต้องเข้ารักษาที่จังหวัดอุบลราชธานี โรงพยาบาลบ้ามักขึ้นต้นด้วยคำว่า “**ศรี**” เช่น ศรีธัญญา เป็นต้น แต่ “**พิธีบายศรีสู่ขวัญ**” ก็มักเกี่ยวข้องกับ อากาโรททางจิต คือ เรียก “**ขวัญ**” อันเป็นจิตวิญญาณให้กลับเข้าสู่ร่างให้เป็นไปตามปกติของยถากรรมของตน แต่ “**พิธีลงนะจิ้งนัง**” นั้น น่าจะเป็นการไล่ขวัญให้หนีกระเจิงมากกว่าการรักษาให้มีสติสัมปชัญญะ เพราะอาวุธเครื่องมือที่ใช้ในพิธีไปเกี่ยวข้องกับสวลิงค์หรือ ปลัดจิกน้อยอะไรทอนงั้น ไม่ใช่พวกปลัดตามกระทรวงทบวงกรมอะไรทั้งใส่ อย่างนั้นยิ่งอันตราย เพราะเป็นคนจริงๆ เป็นสบประมาทท่านไปอีก ไม่ขอแนะนำให้นำเข้าพิธีปัญญาอ่อนประเภทนี้ อันตรายมาก เพราะเป็น “**พิธีทางไสยศาสตร์**” เหมาะกับอัมพาตปฤษณามากกว่า ไม่ใช่ผู้ที่เจริญแล้ว ถึงจะได้ผลจริงก็ตาม อริยชนไม่พึงกระทำเช่นนั้น เพราะขัดต่อพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา ถ้าอยากลงนะจิ้งนัง ไม่ให้เกิดนะจิ้งนัง ใช้น้ำหอมสมุนไพรแรงๆเอาไปทา ดึกว่ากันเยอะเลย เทวดาผู้ทรงศีลจะได้ไม่ติเตียน ถ้าแล้วดูแล้วทา หรือนวดด้วย เลือดลมวิ่งดีขึ้น จะได้คลายโง่ง ดึกว่ากันเยอะเลย ถ้านึกอะไรไม่ออก ให้ทายาหม่องที่ขมบไว้ก่อนอีก เพื่อให้เลือดไปเลี้ยงสมองให้เพียงพอไว้ก่อน ไม่หลงๆ ลืมๆ เป็น **อัลไซเมอร์**–Alzheimer เพราะเลือกไม่มีอาหารไปเลี้ยงสมองเพียงพอ คือ ขาดสารอาหารที่มีคุณภาพ แต่ถ้าเลือกมีน้ำตาลสูงมาก โบราณว่าให้กินน้ำมะนาวกับโซดาบ่อยๆ ช่วยได้ จะว่าไปแล้ว เรื่องนี้เกิดจากเหตุปัจจัย **จักลาคชัว** พาไปแท้ๆ) พวกที่ทำมาหากินในสังคมปัจจุบันนั้น จึงเป็นพวกที่เดือดร้อนมาก เพราะกว่าจะได้เงินทองต้องอดทนขยันจริงๆ เพราะคู่แข่งมันก็มากขึ้น เลยอาจจะเกิดความรู้สึกว่า “**คนซื้อสัตย์คือคนโง่**” และในทำนองเดียวกัน “**พวกคนโง่คือคนฉลาด**” เพราะมีไหวพริบ มีปฏิภาณ มีเล่ห์อุบายที่แยบยล ที่จะใช้หลอกเหยื่อให้มาติดกับดักได้ มันก็เลยเหมือนกับว่า: “**ยังมีความรู้ทางโลกมากเท่าไร ก็ยิ่งเหมือนโง่ได้มากเท่านั้น**” แล้วยังมีปัจจัยทางสังคมเป็นตัวแปรที่ทำให้พฤติกรรมและจิตใจของคนเปลี่ยนไป เพราะสังคมมีคนชั่วมากขึ้นทุกระดับ คนดีจะหนีเข้าป่าก็ยิ่งยากขึ้น เพราะป่ามันหมดแล้ว ภูเขาที่เป็นภูหัวโล้น ร้อนดับแตก สรุปล้าไปบวชเป็นพระก็หาป่าเดินธุดงค์ได้ยากเช่นกัน ทุกคนบนโลกใบนี้จะต้องปรับตัวให้เข้าความเปลี่ยนแปลงให้ได้ตามความเหมาะสม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างสติทั้งหลายและมีจิตใจที่งดงาม อันเป็นปัจจัยที่ถึงพร้อมในการปฏิบัติธรรมได้ดี ไม่หวั่นไหวไปตามกระแสแห่งโลกียะ เป็นหลักที่ตั้งมั่นไม่เปลี่ยนไปตามกระแสสังคมที่พวกโง่ๆ ชักนำพากันไปโดยวิปริต “**ไม่มีสติสัมปชัญญะ**” (สิ้นคิด-หมาเอาความคิดไปกินหมด)

ด้วยเหตุนี้ สังคมจึงมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บรรดาเหล่า ความนึกคิด ปัญญาความรู้ และ เทคโนโลยี ทั้งหลาย ก็เปลี่ยนแปลงเจริญก้าวหน้าข้ามยุคเช่นกัน ส่วนพวกที่ถูกกดขี่เหมือนเดิม คือ พวกเกษตรกร พวกเขาทำอะไร ทำปศุสัตว์ เป็นต้น เพราะไม่สามารถรวมกันเป็นองค์กรธุรกิจข้ามชาติได้ เป็นพวกที่อยู่อย่างไร อนาคต เพราะเป็นพวกจนไม่รู้จักเข็ดหลาบจำ หรือเป็นพวกล่าหลังในสังคม ที่ถูกหลอกให้รอความเมตตา จากสังคม ก็น่าจะเป็นชาติหน้าคอนบ้ายๆ ไป พระพุทธศาสนาสอนให้ทุกคนพึ่งตนเองก่อน ไม่ให้หวังพึ่งใคร ไม่ว่ามนุษย์หรือเทวดาก็ตาม ด้วยปัญญาว่า: “ตนเป็นพึ่งแห่งตน” และยังสอนให้รู้จักใน คำว่า “สามัคคีธรรม” คือ การอยู่ร่วมเป็นหมู่คณะ เพราะทำให้มีอำนาจต่อรองสูงกับกลุ่มอื่นที่จะเข้ากดขี่ขูดรีดเอาเปรียบ เช่น การเป็นกลุ่มสหกรณ์ที่ถูกต้อง ไม่โง่ให้ใครเข้ามาหลอกเอาเงินไปกินเปล่า การสังเคราะห์กันและกัน จนถึงระบบสังคมทั้งหมด จึงเรื่องของ “สังคมอุดมปัญญา” ที่คู่แลกกัน ดังนี้

“สังคหวัตถุ ๔” หมายถึง *ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว* คือ *ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี* หรือ *หลักการสงเคราะห์* ได้แก่

- (๑) “**ทาน**” คือ การให้ คือ เอื้อเพื่อเอื้อแก่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ตามนัยนี้ไม่ได้เพียงแต่ให้บริจาคทรัพย์สินอย่างเดียว ต้องรวมปัญญาไปด้วย
- (๒) “**ปิยวาจา-เปยยวัชชะ**” คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาคุตติมน้ำใจ หรือ วาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และ ความรักใคร่นับถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี นั่นคือ ไม่ทำตัวเป็นพวกปากหมา (ปิสุณาวาจา) พูดจาเสียดสีคนอื่น พูดส่อเสียด ก้าวคนอื่นได้ดีกว่าตน
- (๓) “**อัตถจริยา**” คือ การประพฤติประโยชน์ นั่นคือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจน ช่วยแก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริม ในทางจริยธรรม
- (๔) “**สมานัตตตา**” คือ ความมีตนเสมอ นั่นคือ ทำตนเสมอดั้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในข ทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปราศจากความคิดที่ ออยากได้ของคนอื่น มุ่งร้ายต่อกัน หรือ เบียดเบียนกัน เพื่อทำวิปถิสารความเดือดร้อนกันทั้งสังคม นั่นคือ กำจัดพวกคนชั่วออกไป จากสังคมให้มากที่สุดด้วยอำนาจทางกฎหมายของบ้านเมือง ส่วนทางศาสนาไม่ใช่จะเมตตาคนชั่วจนเกิดอาการเสีชธรรม ต้องเข้าใจให้เป็นอย่างดีเยี่ยมในเรื่อง “**กัมมัตสกตา**” (สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน) พวกที่ทำให้ตนให้เสีชธรรม คือ พวกขาดสติ ไม่มีปัญญาเพียงพอ ในการพิจารณาธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น ที่เรียกว่า “**พวกหลงบุญ**” (โลกประโยชน์ในทางเบียดเบียนคนอื่นที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น สร้างวัดเขียนชื่อโคตรเต็มศาลาวัดไปหมด หม้อ โถส้วม ประตุเมรุ ไม่เว้นแม้แต่ของศักดิ์สิทธิ์ คือ ฐานพระพุทธรูป สงฆ์

พวกให้เขียนและพวกเขียนมันจะบ้าเสียสติไปแล้ว) เพราะฉะนั้น “ความทุกข์กาย–ความทุกข์ใจ–ความเดือดร้อนทางสังคม” ทั้งหลายนั้น เป็นปัจจัยให้คนทำตัวห่างจากพระศาสนากันมากขึ้น ที่น่าสังเกตเพิ่มเติมคือ พวกมารศาสนาขอบริจาคเงินทำบุญผ่านสำนักงานกองผ้าป่าในแต่ละสายคณะ เพราะเป็นไปกิเลสของฝ่ายสงฆ์อันไม่สมควรก็มีเหมือนกัน จนบางสถานที่หน่วยงานขึ้นป้ายไม่ให้เรียไรของบริจาคเกินความจำเป็น หรือใช้ไม้กวาดฟาดหัวไม่ให้เข้ามาเรียไรก็มีเหมือนกัน การเรียไรบริจาคทานจึงเป็นอีกหนทางหนึ่งที่ทำให้พวกมิฉฉัพหรือโจรปรับตัวเป็นนักบุญมาขอบริจาค ทุกคนในสังคมต้องเอาใจใส่เช่นกัน เพราะพวกมารศาสนามีมากขึ้นในสังคม แถมยังมีอยู่ในทุกระดับชั้น จะปล่อยให้พระเพียงฝ่ายเดียวดูแลตามลำพัง พระท่านก็สู้อ่านาจมีดไม่ไหวเช่นกัน ทั้งหมดนี้เป็นหน้าที่ของเหล่าบรรดา “พุทธบริษัททั้งหลาย” และสาธุชนทั้งหลายต้องให้ความเอาใจใส่อย่างทั่วถึง รวมทั้งหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบด้านศาสนาโดยตรง มิฉะนั้นเหตุปัจจัยเหล่านี้ จะนำมาซึ่ง ความฉิบหาย ๑ ความหายนะ ๑ ความวิบัติ ๑ ความอัปรีช ๑ ให้เกิดขึ้นในสังคม

อนึ่ง พุทธศาสนิกทั้งหลายก็พึงสังวรระวังถึงผลวิบากในความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้พวกคนโง่บางกลุ่มใช้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาทรัพย์สินได้ตลอดเวลา การไม่ใช่ปัญญาพิจารณาถึงเหตุและผลที่จะเกิดขึ้น คือ “ความเดือดร้อน” จึงไม่ใช่วิสัยของผู้นับถือพระพุทธศาสนาเลย เพราะเป็นพวกไม่ใช่ปัญญาไตร่ตรองด้วยวิจรรณญาณ เพราะเป็นพวกสิ้นคิดในทางกุศล ย่อมเป็นพวกที่หมดโอกาสที่จะได้บรรลุถึง “โลกุตตรธรรม” อยู่แล้ว การซึมซับเอาสิ่งอัปมงคลเข้ามาในชีวิตตลอดเวลาด้วยความไม่ระวังตน ย่อมเห็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมนั้น กลายเป็นเรื่องปกติของชาวโลกได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจะเลือกอยู่กับมัน ความชั่วร้ายทั้งหลาย หรือจะหนีจากมัน ความชั่วร้ายทั้งหลาย แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ทางให้เลือกไปแสวงหาสัจปะบายะมากกว่า เพราะไม่ใช่กิจของสงฆ์ที่จะไปละเลิกกับสิ่งอโคจรทั้งหลาย อันไม่เอื้อต่อการเจริญภาวนากรรมฐาน ถ้ากำลังไม่แข็งแรงพอจริงๆ จะไปต่อสู้กับพวกชั่วนั้น ไม่มีทางชนะ มีแต่จะ “เสียธรรม–เสื่อมธรรม” เพราะยังมีปัญญาไม่แตกฉานจริง มีฤทธิ์หรือแสดงปาฏิหาริย์ได้ไม่เพียงพอที่จะต่อต้านอำนาจมืดของพวกอบายภูมิทั้ง ๔ คติ เหล่านี้ได้จริง เบอรรถระดูยังไม่ขึ้นถึงพวกมาร สำหรับคำว่า “มาร” (อุปสรรค) นั้น ควรทำให้เห็นแจ้งจริงๆ คำๆ นี้ นำมาใช้ในเชิงปรัชญาหรือการอุปมาอุปมัยมากกว่า เพราะถ้าศึกษาให้ถึงแก่นแท้ของความหมายสูงสุด โดยปรมาตม์แล้ว ย่อมทำให้เกิด “ปัญญาเห็นธรรม” ได้เช่นกัน ไม่ใช่เมื่อได้ยินคำๆ นี้ แล้วไปสร้างภาพขึ้น พวกปีศาจ พวกมารร้าย โจร อะไรทำนองนั้น แต่ในทางธรรมนั้น คือ “มาร ๕” ดังนี้

“มาร ๕” หมายถึง สิ่งที่น่าหวาดกลัวให้ตายจากคุณความดีหรือจากผลที่หมายอันประเสริฐ สิ่งที่น่ากลัวคุณความดี ตัวการที่กำจัดหรือขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุผลสำเร็จอันดีงาม ได้แก่

- (๑) “กิเลสมาร” คือ มารคือกิเลส กิเลสเป็นมารเพราะเป็นตัวกำจัดและขัดขวางความดี ทำให้สัตว์ประสพความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในความเป็นจริง ก็คือ “พื้นจิตตสันดานของตน” ที่สั่งสมมาจากอดีตทั้งในชาติที่ผ่านมาและชาติปัจจุบัน
- (๒) “ขันธมาร” คือ มารคือเบญจขันธ์ นั่นคือ “ขันธ ๕ เป็นมาร” เพราะเป็นสภาพอันปัจจัยปรุงแต่ง มีความขัดแย้งกันเองอยู่ภายใน ไม่มั่นคงทนนาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไป เพราะ *ชรา-พยาธิ-มรณะ* พร้อมด้วย *โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส* ล้วนรอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่ หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มปรารถนาอย่างแรง อาจถึงกับพรากรโอกาสนั้นโดยสิ้นเชิง นั่นคือ ภาวะร่างกายและจิตใจที่เป็นเพียง “สังขตธรรม” คือ สิ่งที่ย่างปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เพราะมีความเกิดขึ้น ปรากฏ ๑ มีความดับสลาย ปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่ ความแปรปรากฎ ๑
- (๓) “อกิสังขารมาร” คือ มารคืออกิสังขาร อกิสังขารเป็นมาร เพราะเป็นตัวปรุงแต่งกรรม นำให้เกิด *ชรา-พยาธิ-มรณะ* พร้อมด้วย *โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส* เข้ามาขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์ (วัฏฏะ ๓) นั่นคือ จิตที่ถูกกลุ่มมรรครอบงำด้วยกิเลสแห่งอกุศลทั้งหลายทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ นั่นคือ “อกุศลกรรมบถ ๑๐” ได้แก่ กายทุจริต ๓ วาจทุจริต ๔ มโนทุจริต ๓
- (๔) “เทพบุตรมาร” คือ มารคือเทพบุตร เทพยิ่งใหญ่ระดับสูงสุดแห่งชั้นกามาวจรตนหนึ่ง ชื่อว่า “มาร” เพราะเป็นนิमितแห่งความขัดข้อง คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งบุคคลไว้ มิให้ล่วงพ้นจากแดนอำนาจครอบงำของตน โดยชักให้ห้วงพะวงในกามสุขไม่หาญเสียดสละออกไปบำเพ็ญคุณความดีที่ยิ่งใหญ่ได้ นั่นคือ “ความไม่มีสติสัมปชัญญะ” ฉะนั้น ผู้ที่ระลึกรู้คิดเองได้ย่อมไม่ปัจจัยภายนอกเข้ามาครอบงำจิตและปัญญาของตนได้
- (๕) “มัจจุมาร” คือ มารคือความตาย ความตายเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย นั่นคือ “ความเสื่อมแห่งรูปอินทรีย์” ซึ่งหมายถึง “มหาภูตรูป ๔” ที่มาประกอบรวมกันขึ้นตามเหตุปัจจัย และดำเนินอยู่ในภาวะที่เสื่อมสลายลงไปตามวาระ ที่เหตุปัจจัยทั้งหลายที่มารวมกัน นั่นคือ เมื่อใดที่สภาวะธรรมนั้นเกิดอุบัติขึ้น สภาวะธรรมนั้นย่อมเสื่อมสลายดับไปตามกาลแห่งตน ไม่มียั่งยืน ไม่มั่นคงถาวร ไม่มีตัวตนแท้จริง ฉะนั้น รูปธรรมทั้งหลายในร่างกายจึงเกาะกลุ่มกันเกิดขึ้นจนถึงที่สุดแล้วก็เสื่อมดับไปเป็นธรรมดา ที่เรียกว่า “ความตาย-มรณภาพ”

ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่า “มาร ๕” นั้น จึงเป็นหน่วยรวมทั้ง “การเกิดและการดับ” ไว้ด้วยกัน อย่างมีเงื่อนไขที่สัมพันธ์ต่อกันและกัน ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นไปตามเจตนาของผู้เป็นเจ้าของแห่งขั้นที่ ๕ นั้น เพราะเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจเลือกที่จะให้เกิดและดับเองตามธรรมชาติ แต่ในขณะที่ดำรงอยู่ ก็ไม่มีอำนาจใดๆ ที่จะสั่งการหรือบัญชาใดๆ จนถึงการดับสิ้นไป เลือกเกิดได้ แต่บังคับเหตุปัจจัยทั้งหลายเหล่านั้นไม่ได้เลย นั่นคือมนุษย์กำหนดแดนเกิดได้ด้วยจิตของตนตามกฎกรรมเท่านั้น (โลกียภูมิ) ด้วยอำนาจแห่งกรรมที่ตนกระทำลงไป (กฎแห่งกรรม) แต่จะละทิ้งจากภพภูมิแห่งโลกียะเหล่านี้ได้ ต้องเจริญภาวนากรรมฐานเท่านั้น ในขณะที่อยู่ในภูมิแห่งความเป็นมนุษย์ ไปตกอยู่ในอบายภูมิคติใดๆ ก็ยังไม่ได้ (ไม่ปรากฏว่ามีเมฆนังกรรมฐานจนบรรลุธรรมได้ หรือมีสติบรรลุนิพพานในสวนสัตว์เขาดิน เป็นต้น) หรือตายไปแล้วจะข้ามไปเป็นรูปาวจรภูมิหรือรูปาวจรภูมิสูงแค่ไหน ก็ไม่ได้เช่นกัน ต้องเป็นเพียง “มนุษย์-มนุษย์โลก” เท่านั้น ถึงจะพัฒนาตนให้บรรลุถึง “โลกุตตรภูมิ” ได้จริง ฉะนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เร่งสร้างบุญบารมีในภพชาติที่เป็นมนุษย์นี้เท่านั้น ที่จะสามารถบรรลุความตรัสรู้สัมโพธิญาณได้ “อย่าประมาทชีวิต” จงจงประโยชน์ของตนให้ถึงที่สุดให้ได้ ในสารประโยชน์ข้อนี้ ผู้ที่มีโอกาสเจอพระธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ยังประมาทไม่ถือโอกาสปฏิบัติอย่างจริงจัง ก็ยอม “ฉิบหายเสียคุณอันใหญ่ที่จะได้บรรลุถึงโลกุตตรธรรมได้” และประการสำคัญผู้คนข้างหลังไม่มีใครมาเสียใจอะไรด้วยเลย เพราะเรื่องนี้ “มันเป็นเรื่องของใจของมัน-กัมมัสสกตา” คือ เป็นเรื่องกรรมของสัตว์โลก นั่นเอง แล้วท่านทั้งหลายจะไปรอกหาพระเสด็จอะไรกันอีก เวลามันจะหมดแล้ว เพราะพวกมารทั้ง ๕ ไม่เคยหยุดงานแม้แต่วินาทีเดียว การมีลมหายใจอยู่ทุกเสี้ยววินาที ก็เท่ากับคนเรายู่กับพวกมารตลอดเวลาทุกลมหายใจ ให้ใช้สมองคิด อย่าใช้สันตินไปคิดแทนสมอง มันคนละเรื่องกัน เพราะฉะนั้น สังคมที่ใช้สันตินคิดแทนสมอง จึงเป็นสังคมล้าหลังในสังคมโลก อย่างเช่น สังคมที่ผู้เรียนจบระดับปริญญาเอกที่สำเร็จการศึกษาแบบไม่รู้เรื่อง เมื่อจบมามากเรียกว่า “ด็อกเตอร์จี้กลาก” พอกลับมาทำงานไม่มีปัญหาในการแก้ปัญหาเพราะไม่มีสมองจริง จึงเรียกว่า “ด็อกเตอร์สันติน” ที่โชคร้ายที่สุดกลับทำตัวชักนำสังคมไปสู่ “ยุคสังคมสันติน” สนุกสนานกันใหญ่ในการใช้สันตินคิดแทนสมอง คือ มีการเรียนรู้การใช้สันตินคิดแทนสมอง แทนที่จะกลายเป็น “สังคมอุดมปัญญา” (Knowledge-Based Society) แต่กลับเป็น “สังคมอุดมสันติน” (Heel-Based Society ซึ่งไม่ได้เกิดจากการกินตั้มยาสันตินไก่ เพราะไม่มีนัยสำคัญทางสถิติต่อกัน แต่คงไม่มี “โรงเรียนสันติน” เกิดขึ้นในสังคมเรา แต่ถ้าเป็นวัดก็นิมนต์ท่านคิดเอาเองก็แล้วกัน) เรื่องปัญหานี้ พระพุทธศาสนาต่างสอนให้คนในสังคมหันมาสนใจกันอย่างจริงจังให้ทันยุค “สังคมอุดมปัญญา” ซึ่งเป็นเรื่องสาระสำคัญของพระธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่คนพุทธกลับไม่ค่อยสนใจกัน กลับไปคิดว่าเป็นเรื่องของพระ กลับหันไปใส่ใจเรื่องการเป็นดาราหนังเพื่อลิ้มความทุกข์เสียอย่างนั้น กลับกลายเป็น “สังคมที่ขาดผู้นำทางปัญญาและจิตวิญญาณอย่างสมบูรณ์แบบ” (คนมีหน้าที่รับผิดชอบต้องทำในเรื่องนี้กลับไม่สนใจ เช่น ครู และ พระสงฆ์)

ฉะนั้น ความมุ่งมั่นในการแสวงหา “ความร่ำรวยมั่งคั่งด้วยทรัพย์สิน” นั้น ไม่ใช่ทางแห่งความสำเร็จของชีวิตเพียงทางเดียว แต่คำว่า “ปัญญา” (Wisdom) เป็นเรื่องใหญ่ในยุคสมัยนี้ ไม่ว่าจะเป็ทางโลกและทางธรรมก็ตาม ถ้าเป็นสังคมชนบท คนไทยก็ไม่ได้ขาดแคลนปัญญา ที่เรียกว่า “ปราชญ์แห่งภูมิปัญญาชาวบ้าน” แต่พวกฝรั่งมันมาสอนให้ดูถูกปัญญาส่วนนี้ของสังคม กลับไปสรรเสริญ “ปัญญาเดรัจฉาน-ดิรัจฉานวิชา” ของพวกตะวันตกว่าเป็นของดี “**ไม้กระดานใน ๑ แผ่น เราไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งแผ่น แต่ต้องเลือกใช้ส่วนที่เป็นประโยชน์เท่านั้น**” ฉะนั้น “**ชนชาติที่เกลียดคำพิตตนเอง มันก็เหมือนพวกศิบบ้าไม่เข้าใจตัวเองว่าเป็นบ้า**” เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ต้องเข้าใจว่า “**ตัวเราก็คือตัวเรา จะไปเหมือนคนอื่น มันเป็นไปได้**” เมื่อคนไปหลงไหลตามกระแสของสังคมหรือกระแสโลก ไม่รู้จักใช้ปัญญาด้วยเหตุผล ย่อมตกเป็นเหยื่อพวก “**นักฉวยโอกาสทางธุรกิจ**” ที่ใช้ “**กิเลสตัณหา**” เป็นเครื่องมือทางการตลาดกันทั่วโลก เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องมีปัญญารู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกอย่างแท้จริง (รู้แจ้งโลก) เพราะการปฏิบัติธรรมเป็นกระบวนการเอาชนะ “**ปัญญาทางโลกียธรรม**” ในเบื้องต้น ก่อนที่จะเกิด “**ปัญญาเห็นธรรม**” (กระแสแห่งอริยมรรค) และ “**ปัญญาตรัสรู้**” (กระแสแห่งพระนิพพาน) สำหรับการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น มีปัญญาและญาณที่แตกต่างไปจาก “**ปัญญาทางโลก**” เพราะเป็นการพัฒนาการศึกษาค้นคว้า ที่เรียกว่า “**ไตรสิกขา**” ที่เรียกสามัญว่า “**ศีล-สมาธิ-ปัญญา**” โดยไม่ถือติดมั่นในธรรมทั้ง ๕ อย่าง ได้แก่ (๑) **ขันธ ๕** (๒) **อายตนะ ๑๒** (๓) **ธาตุ ๑๘** รวมทั้ง **อินทรีย์ ๒๒** (๔) **กุศลธรรม (๕) อกุศลธรรม (๖) อภัยกถกรรม (๗) กามาวจรกรรม (๘) รูปาวจรกรรม และ (๙) อรูปาวจรกรรม** แต่มุ่งไปสู่ (๑๐) **โลกุตตรกรรม** เท่านั้น นั่นคือ “**พระนิพพาน**” หมายถึง ภาวะที่ปราศจากกิเลสทั้งหลายและกองทุกข์ทั้งปวง

ในคำว่า “**กระแสโลก-กระแสสังคมโลก**” นั้น ในช่วงศตวรรษนี้ คือ การพัฒนาปัญญาที่เป็นโลกวิสัย พวกมนุษย์หันมาให้ความสำคัญกับ “**การพัฒนาปัญญา-การพัฒนากระบวนการคิด**” และยังเน้นถึง “**คุณภาพทางปัญญาของทรัพยากรบุคคลในสังคม**” ไม่ใช่ความมั่งคั่งความหรูหรา ความฟุ่มเฟือย ความโอ้อ่า ความเพลิดเพลีนสุขสบาย ทางด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่เป็นการพยายามทำความเข้าใจถึง “**ชีวิตกับธรรมชาติ**” (Life and Nature) โดยพยายามศึกษาศักยภาพหรือ “**ปรีชาสามารถทางปัญญากับจิตวิญญาณ**” (Potentials of Wisdom and Spirituality) เพราะมนุษย์มีสมองกับปัญญาที่ถูกควบคุมด้วยระบบการคิด และ “**จิตวิญญาณ**” ก็คือ ตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์ และที่สำคัญมนุษย์เริ่มจะสนใจที่ไปที่มาของชีวิตของพวกตน ซึ่งความสนใจดังกล่าวนี้ เป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับทาง (๑) **ศาสนา (๒) ปรัชญา และ (๓) วิทยาศาสตร์** มันไม่ใช่การศึกษาค้นคว้าเพียงด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะอีกต่อไป และประการสำคัญ พระพุทธศาสนา (Buddhism) นั้น ถือว่ามีคุณสมบัติเป็นได้ในทั้ง ๓ ด้าน คือ (๑) **ศาสนา-Religion** คือ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลที่เป็นปรมัตตสัจจะที่เรียกว่า “**พระอภิธรรม**” ในการอธิบาย “**ปรมัตตธรรม ๔**” ได้แก่ **จิต-เจตสิก-รูป-นิพพาน (๒) ปรัชญา-Philosophy** คือ มุ่งเน้นการค้นหาค้นหาด้วยเหตุผลที่เป็นความจริงโดยปรมัตต์ โดยเน้นใน **จิตตนิยม-Idealism สัจนิยม-Realism** **ประจักษ์นิยม-Empiricism** และ (๓) **วิทยาศาสตร์-Science** คือ การเห็นความจริงตามที่เป็นจริงด้วย **กฎธรรมชาติ-Natural Law** และหลักธรรม

ส่วนใหญ่เป็นต้นแบบทฤษฎีพื้นฐานของศาสตร์สาขาต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ จำนวนมากมาย อนึ่ง ความจริงในพระพุทธศาสนา เรียกว่า “**ปรมัตถสัจจะ**” (Absolute Truths) ซึ่งจะใช้เป็นจิตตสมาธิและปัญญาญาณในการเข้าถึง “**โลกุตตรธรรม-พระนิพพาน**”

ในอีกนัยหนึ่งนั้น การศึกษาพระศาสนาให้ลึกซึ้งนั้น ต้องค้นคว้าด้วย “**วิธีวิทยาศาสตร์**” (Scientific Method) เพราะพระพุทธศาสนามีหลักการหรือทฤษฎีที่เป็นวิธีวิทยาศาสตร์ และยังเป็นองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายสิ่งที่เรียกว่า “**ธรรม**” ได้ทั้งหมด ดังนี้

- (๑) **สภาพที่ทรงไว้-ธรรมคา-ธรรมชาติ-สภาวะธรรม-สัจธรรม-ความจริง**
- (๒) **เหตุ-ต้นเหตุ-ปัจจัย-องค์ประกอบ**
- (๓) **สิ่ง-ปรากฏการณ์-ธรรมารมณ์-สิ่งที่ใจคิด-ความนึกคิด**
- (๔) **คุณธรรม-ความดี-ความถูกต้อง-ความประพฤติชอบ**
- (๕) **วิทยาการ-เทคโนโลยี-หลักการ-ทฤษฎี-กฎ-ระเบียบ-แบบแผน-ธรรมเนียม-หน้าที่**
- (๖) **ความชอบ-ความถูกต้อง-ความยุติธรรม**
- (๗) **พระธรรม-พระสัจตสุสาน্ন-พระอนุสสาน্ন-คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้**
เปิดเผยปรากฏขึ้น

เพราะฉะนั้น คำว่า “**ธรรม**” ในพระพุทธศาสนานั้น กินความถึง “**องค์ความรู้**” (A Body of Knowledge) ของมนุษย์ในศาสตร์ทุกสาขาวิชา รวมทั้ง คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ภาษามคธ-ภาษาบาลีสันสกฤต (Pali-Sanskrit Language) แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรยายธรรม แจกแจงธรรม ให้เห็นแจ้งในทั้งความโยงกับความฉลาดของมนุษย์และเทวดาได้แจ่มแจ้งชัดเจน หาผู้ใดในโลกนี้เสมอเหมือนได้ อนึ่ง องค์ความรู้ในพระพุทธศาสนานั้น กำลังเป็นที่น่าสนใจของพวกนักวิทยาศาสตร์ตะวันตก พวกฝ่ายวัตถุนิยมสุดโต่ง เพราะการศึกษาเชิงวัตถุนิยมนั้น ได้ก้าวหน้าไปทางตันหรือคลองตันที่แยกไปพระ โขนงถึงสุขุมวิทย่าน โลเกียบันเทิงแล้ว พวกนักวิทยาศาสตร์ด้านจิตจึงสรุปว่า “**มนุษย์มีความต้องการหรือเรื่องเพศมาเป็นแรงผลักดันพฤติกรรมต่างๆ**” แต่ทางพุทธศาสนาพิจารณาว่า “**นิเวศน์เป็นธรรมตัวขับเคลื่อนจิตให้ขุ่นมัวและเศร้าหมอง อันเป็นเหตุปัจจัยปรุงแต่งและกำจัดให้สงบระงับได้ด้วยสมาธิในรูปฌาน เพื่อให้จิตสะอาดบริสุทธิ์เป็นจิตประภัสสร**” อย่างไรก็ตาม พุทธพจน์ว่า “**จิตนี้ประภัสสร [ผุดผ่อง ผ่องใส บริสุทธิ์] แต่เศร้าหมองเพราะอุปกิเลสที่จรมา**” มีความหมายว่า จิตนี้โดยธรรมชาติของมันเอง มิใช่เป็นสภาวะที่แปดเปื้อนสกปรก หรือมีสิ่งเศร้าหมองเจือปนอยู่ แต่สภาพเศร้าหมองนั้น เป็นของแปลกปลอมเข้ามา ฉะนั้น การชำระจิตให้สะอาดหมดจดนั้น จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ด้วยการเจริญสมถภาวนา และอีกนัยหนึ่ง จิตที่ประภัสสรนี้ พระอรธกถาจารย์อธิบายว่า ได้แก่ “**ภวังคจิต**” (จิตตามสภาพดั้งเดิม) ซึ่งเกิดขึ้นสลับไปมากับ “**วิถิจิต**” (จิตในกระแสเวทิตีที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะ)

แต่อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๒๑ นี้เป็นต้นไป “ศาสนา-Religion” นั้น จะกลายเป็นประเด็นที่ถูกนำมาตรวจสอบเชิงทฤษฎี (Theory) หรือเชิงหลักการ (Principle) มากยิ่งขึ้น นั่นหมายถึง การศึกษาถึงความเป็นไปได้ในภาคปฏิบัติด้วย ว่าสามารถรองรับกับความก้าวหน้าทางวิทยาการหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หรือไม่ เพราะความหมายลึกๆ ของคำว่า “วิทยาการ-เทคโนโลยี” คือ ความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์ในรุ่นต่อๆ ไป และในขณะเดียวกัน “ศาสนา” ก็ต้องกลุ่มมนุษย์ นั่นคือ “ระบบสมอง-กระบวนทัศน์-โลกทัศน์” (ความนึกคิด) ฉะนั้น ถ้าศาสนาไม่สามารถอธิบาย “ความจริงของชีวิต” ได้ ศาสนาก็ไร้ค่าที่มนุษย์จะไปหลงมกมาย เชื่ออย่างผิด มีวิปัสสนาและวิปัติโดยวิปัติแท้ ดังนั้น ศาสนาเป็นเรื่อง “นามธรรมขั้นสูง” ในทางพระพุทธศาสนา นั้น หมายถึง “ปรมาตม์-ปรมาตม์สัจจะ-ปรมาตม์ธรรม-โลกุตตระ-โลกุตตระธรรม-โลกุตตระภูมิ-พระนิพพาน” (Beyond the World = อรรณพัญญูติ) มันไม่ใช่เรื่องที่ถูกกล่าวถึงให้ยึดมั่นความจริงตามโลกสมมติหรือ “นามบัญญัติ-สมมติบัญญัติ” ที่พวกมนุษย์นิยามหรือบัญญัติขึ้นเองตามแรงกิเลสตัณหา ในการศึกษาพระธรรมหรือการปฏิบัติธรรม ที่เรียกว่า “การเจริญภาวนากรรมฐาน” (สมถภาวนา-วิปัสสนาภาวนา) จึงกระบวนกรเรียนรู้หรือการศึกษาค้นคว้า (การวิจัย-ธัมมวิจัยะ) เพื่อให้รู้แจ้งใน ๒ อากาณ ดังนี้

- (๑) “**รู้แจ้งโลก**” ได้แก่ ความรู้ทางโลกทั้งหมด ที่เรียกว่า “**ดิรัจฉานวิชา**” ซึ่งหมายถึง องค์กรความรู้ที่ไม่สามารถนำไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายและกองทุกข์ทั้งปวง เป็นได้แค่เครื่องมือในการหากินประกอบอาชีพทั้งสุจริตและทุจริต ไม่มีสิทธิ์ก้าวสู่ขั้นว่า “**การตรัสรู้**” ก็ได้แค่ “**มีปัญญาแตกฉานในศาสตร์สาขาของตน**” เมื่อไปพูดคุยกับชาวบ้านทั่วไป จึงพูดไม่รู้เรื่อง (ให้สังเกตพวกเรียนจบสูงๆ พูดไม่รู้เรื่อง พูดไม่รู้ภาษา เพราะสิ่งที่ปรากฏในชีวิตจริง ศาสตร์ที่เรียนมาอธิบายไม่ได้เลย) นักวิชาการบางคนจึงมีพฤติกรรมวิปัติ เสียบ แยกตัว ไม่แน่ใจในศาสตร์ที่ตนเรียนมา เพราะที่สุดของคำว่า “**ปรมาตม์**” ไม่ได้ บางคนน่าอับอายมาก ทำตัวเป็น “**ร่างทรง**” เจ้าสำนัก (School) ที่ตนจบมา เรียกว่า “**สาวก**” จะเหมาะกว่า เพื่อสืบถอดองค์ความรู้อย่างผิดๆ ก็ให้ระวังอย่าให้พวกลูกศิษย์เรียกว่า “**ร่างทรงจ๊กกลาก-ร่างทรงสันติน**” ก็แล้วกัน เป็นห่วงมาก
- (๒) “**รู้แจ้งธรรมทั้งปวง**” ที่เป็นปรมาตม์สัจจะ คำว่า **ธรรมทั้งปวง** คือ **ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรี ๒๒-กุศลธรรม-อกุศลธรรม-อัพยากธรรม-กามาวจรธรรม-รูปาวจรธรรม-อรูปาวจรธรรม-โลกุตระธรรม** ฉะนั้น คำว่า “**ธรรม**” ในพระพุทธศาสนานั้น จึงเป็นองค์ความรู้ที่บริสุทธิ์จากการละเมิดของจิตพวกมนุษย์หรือมารทั้ง ๕ พวก ฉะนั้น ธรรมเครื่องที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ทำลายระงับกิเลสทั้งหลาย ดังนี้ (๑) คำว่า “**อธิศีล-ศีลอันยิ่ง**” ก็คือ ธรรมเครื่องขัดเกลาทำลายวิติกมกิเลส คือ กิเลสอย่างหยาบ เช่น กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ ในทุจริต ๓ (๒) คำว่า “**อธิจิตต์-จิตอันยิ่ง**” ก็คือ ธรรมเครื่องขัดเกลาทำลายปรัญฐานกิเลส คือ กิเลสอย่างกลาง เช่น อุปกิเลส ๑๖ นีวรณ์ ๕ และ (๓) “**อธิปัญญา-ปัญญาอันยิ่ง**” ก็คือ ธรรมเครื่องขัดเกลาทำลายอนุสัยกิเลส คือ กิเลสอย่างละเอียด เช่น ตังโยชน ๑๐ อาสวะ ๔ องค์ความรู้ทั้งหมดนี้ เรียกว่า “**มัชฌิมาปฏิปทา**” หมายถึง **เส้นทางสายกลางแห่งปัญญา** ที่จะนำผู้ปฏิบัติสู่พระนิพพาน

เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติที่ยังปฏิบัติยังมีคอบอดทางปัญญา จึงไม่ใช่ผู้นับถือพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ก็จะกลายเป็นพวกเดียรถีย์ไป พวกมีความคิดขัดแย้งในพระศาสนาโดยวิปลาสน์ใน ๔ คติ เพราะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ได้ แล้วเกิดวิบัติใน ๔ คติ เช่นกัน ดังนี้

“วิปลาสน์ ๔” หมายถึง ความรู้เห็นคลาดเคลื่อน–ความรู้เข้าใจผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง ได้แก่

- (๑) **สัตตัญญาวิปลาสน์**–สัตตัญญาคลาดเคลื่อนความจำเลื่อม
- (๒) **จิตตวิปลาสน์**–จิตตคลาดเคลื่อนหวั่นไหวไม่มั่นคง
- (๓) **ทัญญูวิปลาสน์**–ทัญญูคลาดเคลื่อนเห็นผิดเป็นชอบ
- (๔) “**มหาวิบัติแห่งวิปลาสน์ที่ ๔**” มีวัตถุ ๔ อาการ นั่นคือ “การล้มสลายแห่งไตรลักษณ์” –The Collapse of the Three Characteristics ดังนี้

- (๑) **วิปลาสน์ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง**
- (๒) **วิปลาสน์ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าสุข**
- (๓) **วิปลาสน์ในสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน ว่าตัวตน**
- (๔) **วิปลาสน์ในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม**

“วิบัติ ๔” หมายถึง ความผิดพลาด–ความเคลื่อนคลาด–ความเสียหาย–ความบกพร่อง ความใช้การไม่ได้ ได้แก่

- (๑) “**ศีลวิบัติ**” คือ วิบัติแห่งศีล เสียศีล สำหรับพระภิกษุ นั่นคือ ต้องอาบัติปาราชิก หรือ สังฆาทิเสส
- (๒) “**อาจารย์วิบัติ**” คือ บัณฑิตแห่งอาจารย์ เสียความประพฤติ จรรยาบรรณไม่ดี สำหรับพระภิกษุ นั่นคือ ต้องลหุกาบัติ แต่ถูกลักขัย ถึง พุทฺธาสิต
- (๓) “**ทัญญูวิบัติ**” คือ วิบัติแห่งทัญญู ความเห็นคลาดเคลื่อน ผิดธรรมผิดวินัย
- (๔) “**อาชีวะวิบัติ**” คือ วิบัติแห่งอาชีวะ ประกอบมิจฉาชีพ หาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด

เมื่อมีความไปพลุลัย ความพอกพูนเจริญมากในความฉิบหายทั้ง ๒ ประการ ดังกล่าวเบื้องต้นนั้น ก็เกิดกระบวนการคิดที่ผิดเพี้ยนไป สร้างข้ออ้างว่า “พระธรรมของพระพุทธเจ้าไม่จริง ทำตามแล้วก็ไม่เห็นอะไรเกิดขึ้น” (พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า “**ธรรมทั้งปลายเป็นอนัตตา**” เพราะฉะนั้น การบรรลุธรรมจึงเห็นแจ้งในความว่างเปล่าแห่งสูญญตา) ผู้สันตศักดิ์กรณีกกล่าวว่า “พวกคนช่วย จะทำอะไรมันช่วยเหมือนเดิม เพราะมีสันดานไม่เปลี่ยนแปลงไปตามความเป็นจริง พวกนี้ถึงจะเจอเพชรเม็ดงาม มันก็คิดว่าเป็นก้อนกรวดเหมือนเดิม อย่าไปโต้เถียงกับคนพวกนี้ จะทำให้ตนเองมัวหมองเปล่าๆ เสียเวลาภาวนา” ฉะนั้น กระบวนการคิดที่ผิดเพี้ยนในสมองและความนึกคิดของมนุษย์นั้น อธิบายได้ยาก เพราะต้องพิจารณาไปตามรายบุคคล (ลักษณะเฉพาะแยกวิเคราะห์โดยอนุมาณ– Deductive Uniqueness) เหมารวมสรุปได้ยากพอสมควร (ลักษณะสากลสรุปสังเคราะห์โดยอุปมาน– Inductive Universality) ในการพิจารณาธรรมในแนวนี้ เรียกว่า “**กลาปวิปัสสนา**” [กะ–หลาย] คือ การพิจารณาธรรมด้วยการจัดหมวดหมู่เป็นกลุ่มด้วยหา

ลักษณะสภาวะธรรมที่คล้ายคลึงกันและสรุปความ กับ การพิจารณาแยกย่อยแบบเชิงวิเคราะห์หน่วยของ
 รูปธรรมที่เป็นหน่วยรวมที่เล็กที่สุด จนถึงระดับระบบ โครงสร้างอนุหรือ โมเลกุลของอะตอมของรูปธรรม
 (Subtle Atomic Structural System) ที่เรียกว่า “**สุทธัญญูกกลาป-หน่วยรวมหมวด ๘ ส่วน**” คือ กกลาปซึ่ง
 ประกอบด้วย “**อวินิพโลครูป ๘**” (รูปธรรมแปดอย่างที่มีอยู่ด้วยกันเป็นประจำเสมอไป ไม่สามารถแยกพรา
 ออกจากกันได้) อันได้แก่ **ปฐวี-อาโป-เตโช-วาโย-วัณณะ-คันธะ-รสะ-โอชา** ถ้าเป็นความรู้ในศาสตร์สาขา
 ฟิสิกส์ปรมาณู (Nuclear Physics) เรียกว่า “Quarks” ถ้าเป็นความรู้ในศาสตร์สาขาชีวเคมี (Nanotechnology-
 =ชีวโมเลกุล) ก็จะมุ่งสนใจในเรื่อง “Mitochondria” ของเซลล์สิ่งมีชีวิต ได้แก่ คน สัตว์ และ พืช แต่ให้
 กลับมาพิจารณาถึง สาเหตุสำคัญที่ทำให้คนโง่ไม่รู้จบ ต้องมีชีวิตสืบเนื่องไม่สิ้นสุด (ชีวิตสันตติ) ในสังสาร
 ทุกข์แห่งภวัจักร มองไม่เห็นพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะเป็นธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสทั้งหลาย
 ให้หมดสิ้นไป และยกระดับคุณภาพจิตใจให้ไปสู่ระดับสูงสุด คือ “**พระนิพพาน**” ตัวโง่เหล่านี้ ทำให้ผู้
 ปฏิบัติธรรมพลิกชีวิตกลับไปสู่วังวนแห่งวัฏฏะได้อีกเช่นกัน อันเป็นธรรมที่เป็นปฏิบัติยกย่องต่อแนวคิดข้อ
 ประพศปฏิบัติตามหลัก “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ดังนี้

“**ทฤษฎี ๒**” หมายถึง **ความเห็น-ความเห็นผิด** ได้แก่

- (๑) “**สัตตตทฤษฎี**” คือ **ความเห็นที่เที่ยง** **ความเห็นว่ามีอัตตาและโลกซึ่งเที่ยงแท้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป**
- (๒) “**อวจเนททฤษฎี**” คือ **ความเห็นที่ขาดสูญ** **ความเห็นว่ามีอัตตาและโลกซึ่งจักพินาศขาดสูญหมดสิ้นไป**

“**ทฤษฎี ๓**” หมายถึง **ความเห็น-ความเห็นผิด** ได้แก่

- (๑) “**อกริยทฤษฎี**” คือ **ความเห็นที่ไม่เป็นอันทำ** **เห็นว่าการกระทำไม่มีผล**
- (๒) “**อเหตุกทฤษฎี**” คือ **ความเห็นที่ไม่มีเหตุ** **เห็นว่สิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัย**
- (๓) “**นัตถิทฤษฎี**” คือ **ความเห็นที่ไม่มี** **เห็นว่ไม่มีกรกระทำหรือสภาวะที่จะกำหนดเอาเป็นหลักได้**

“**ที่สุด ๒ อย่าง-อันตา ๒**” หมายถึง **ข้อปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ผิดพลาดไปจากทางอันถูกต้อง**
 นั่นคือ “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ได้แก่

- (๑) “**กามสุขัลลิกานุโยค**” คือ **การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข** **ความสุขในการครอบครองทรัพย์สิน** **ความ**
มั่งคั่ง **ไพญลย์ในลาภสักการะ** **หรือ โภคทรัพย์ในเชิงวัตถุนิยมและบริ โภคนิยมแบบเกินความพอดี**
สมกับฐานะในความเป็นมนุษย์ **จนแสวงหาความสุขบนความทุกข์ร้อนของคนอื่น** **ด้วยความ**
เบียดเบียนเขาอย่างไรมนุษยธรรมที่นิยมในสังคม **จนกลายเป็นเรื่องปกติไป** **โดยเข้าใจว่าเป็นทาง**
หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงได้

(๒) **“อัตตกิลมณฺเอยค”** คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน โดยเข้าใจว่าเป็นทางหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวงได้ เช่น การบำเพ็ญตบะที่พยายามจะแสดงอิทธิฤทธิ์ เพื่อแสวงหาลาภสักการะ หรือความศรัทธาเลื่อมใสในพฤติกรรมของตนอันเช่นนั้นที่วิปริตไป อย่างเช่น การบำเพ็ญทุรกิรียา อดข้าว กลั่นลมหายใจ ให้ถึงขั้นปางตาย จนกลายเป็นเรื่องการยึดมั่นศีลวัตรเหล่านั้น ว่าเป็นอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประพฤติกฎปฏิบัติกันมาอย่างไร เหตุผล ว่าเป็นหนทางแห่งความหลุดพ้น ให้ตนบรรลุฤทธิ์ได้ พระศาสดาได้ทรงดำเนินปฏิบัติมาแล้ว ว่าไม่เป็นจริงตามความเชื่อนั้น ซึ่งเป็นแนวทางที่ไม่ใช่ในแนวทางสายกลางแห่งปัญญา คือ **“มัชฌิมาปฏิปทา”** ที่พระองค์ทรงต่อยอดความคิดใหม่ให้แสดงผลไปไกลกว่านั้น ไม่ใช่ “ชนผู้หลงทิศ” อีกต่อไป นั่นคือ เป็นเรื่อง **“การเห็นด้วยตรัสรู้ริยสังขธรรมในวิปัสสนาภูมิ”** ที่ละเอียดประณีตกว่า จนกลายเป็นการหลุดพ้นทั้งฝ่ายสมมติสมณะใน **“เจโตวิมุตติ”** กับฝ่ายปัญญาวิปัสสนาใน **“ปัญญาวิมุตติ”**

“ลัทธินอกพระพุทธศาสนา ๓” หมายถึง **ลัทธิดังกล่าวนี้ ไม่ชอบด้วยเหตุผล ถูกย่นเข้า ย่อมอ้างการถือสืบๆ กันมา เป็นลัทธิประเภท “อภิปิชา”** หากยึดมั่นถือตามเข้าแล้ว ย่อมให้เกิดโทษ คือ ไม่เกิดฉันทะ และความพยายาม ที่จะทำการที่ควรทำและเว้นการที่ไม่ควรทำ ได้แก่

- (๑) **“ปุพเพกตเหตุวาท” ลัทธิกรรมเก่า** คือ พวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะกรรมที่ได้ทำไว้ในปางก่อน แต่กลับไม่เชื่อการสร้างกุศลกรรมในปัจจุบันสมัยแห่งตนนี้
- (๒) **“อิสสรนิมมานเหตุวาท” ลัทธิพระเป็นเจ้า** คือ พวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนเป็นเพราะการบันดาลของเทพผู้ยิ่งใหญ่ แต่มีมติขัดแย้งกับแนวคิดในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า **“กฎแห่งกรรม”** กับ **“กัมมัตสกตาสัทธา”**
- (๓) **“อเหตุปัจจัยวาท” ลัทธิเสียงโชค** คือ พวกที่ถือว่า สิ่งใดก็ตามที่ได้ประสบ จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม มิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ตาม ล้วนหาเหตุหาปัจจัยมิได้ คือ ถึงคราวก็เป็นไปเอง แต่กลับปล่อยชีวิตไปตามยถากรรมที่ไร้จุดหมาย ไม่ต่างจากชีวิตสัตว์เดรัจฉานทั่วไป

ในความวิปลาตของ **“สัตถุญา-จิต-ทัญญู”** นั้น ย่อมนำไปสู่ความวิปลาตในไตรลักษณ์ด้วย ได้แก่ เห็นไม่เที่ยงว่าเที่ยง (นิจจัญญู) เห็นทุกข์ว่าสุข (สุขัญญู) เห็นอนัตตาว่าอัตตา (อัตตัญญู) เห็นอสุกัญญูว่าสุกัญญู ภาวะจิตทั้งหลายเหล่านี้ ถือเป็นเรื่องธรรมดาของโลก อันนำมาซึ่งความเดือดร้อน ทุกข์ ความขุ่นมัว และเศร้าหมองของจิต ที่ปุถุชนส่วนใหญ่มองข้ามความสำคัญไป แต่กลับคิดหาอุบายหรือกลยุทธ์ที่จะเอาชนะกันด้วย (๑) **“ทัญญู-มิจฉาทัญญู”** หมายถึง ความยึดถือตามความเห็น ความถือมั่นที่จะให้เป็นที่ไปตามความเชื่อถือหรือความเห็นของตน การถือยึดถือเอาความเห็นเป็นความจริง ความเห็นผิด ความยึดติดทฤษฏี และ (๒) **“มิจฉาสังกัปปะ”** หมายถึง คำริผิด ได้แก่ (๑) **คำริแส่ไปในกาม** (อภิขณา-ละ โมบคอยจ้องอยากได้

ของเขา) (๒) *ดำริพยาบาท* (๓) *ดำริเบียดเบียนเขา* หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง “*อกุศลวิตก ๓*” หมายถึง ความตริตรึกที่เป็นอกุศล ความนึกคิดที่ไม่ดี มี ๓ อย่าง คือ (๑) “*กามวิตก*” คือ คิดแส้ไปในทางกาม หาทองปรนปรือตน (๒) “*พยาบาทวิตก*” คือ คิดในทางพยาบาท (๓) “*วิหิงสาวิตก*” คือ คิดในทางเบียดเบียนผู้อื่น ความนึกคิดที่จัญไรอุบาทว์ดังกล่าวนี้ ย่อมนำมาซึ่ง “*การทำวิปถุสสาร*” คือ สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ตนและผู้อื่น นั่นคือ การแสวงหาสิ่งที่เป็นทางเสื่อม “*อบายภูมि*” หรือ “*อนริยปริเยสนา*” (ข้อ ๑ ในปริเยสนา ๒) คือ แสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ แสวงหาอย่างอนารยะ นั่นคือ ตนเองเป็น “*ผู้มี ชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ-และ-สังกิเลส เป็นธรรมดา*” ก็ยังไปแสวงหาแต่สิ่งอันมี ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โสกะ และ สังกิเลสเป็นธรรมดา แทนที่จะแสวงหา “*อริยปริเยสนา*” (ข้อ ๒ ในปริเยสนา ๒) คือ แสวงหาอย่างประเสริฐ แสวงหาอย่างอารยะ นั่นคือ ตนเป็น “*ผู้มี ชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ-และ-สังกิเลส เป็นธรรมดา*” แต่รู้จักโทษข้อบกพร่องของสิ่งที่มีสภาพเช่นนั้นแล้ว ไปแสวงธรรมอันเกษม หรือ “*โยคเกษมธรรม*” คือ “*นิพพาน*” อันไม่มีสภาพเช่นนั้น ฉะนั้น ปัญญาที่คิดได้ดังกล่าวนี้ ไม่ใช่เรื่องง่ายในสังคมสมัยใหม่ปัจจุบันนี้ เพราะแค่เรื่องทำมาหากินที่บีบบังคับให้แย่งเอาผลประโยชน์จากผู้อื่นอย่างไร้ศีลธรรม ไม่คำนึงถึงความยุติธรรมหรือความถูกต้อง อย่างสังคมที่คิวิไลซ์เขาพึ่งกระทำต่อกัน คำว่า “*คิวิไลซ์-อารยธรรม-Civilization*” ไม่ได้หมายถึงความยิ่งใหญ่ของการทางสิ่งก่อสร้างเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงวิถีคิด ปรัชญา วิถีชีวิต วิทยาการ เทคโนโลยี ที่มีรากฐานมาจากความถูกต้อง ความยุติธรรม ความสุนทรียภาพ และระบบการให้ความสำคัญทางด้านคุณค่า ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องทางโลกียวิสัย แต่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญตรงประเด็นที่ว่า “*ความเป็นบุญกุศล-ความดี-ความยุติธรรม-ความถูกต้องที่เป็นจริงตามธรรมชาติ*” ไม่ใช่ “*ความเป็นบาปอกุศล-ความป่าเถื่อน-ความโหดเหี้ยมทารุณกรรม-ความไร้เมตตาธรรมที่ผิดจากความเป็นจริง*” ดังนั้นในการปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นการเน้นความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับโลกวิสัยคือ “*รู้แจ้งโลก*” คือ การเห็นสิ่งชั่วทั้งหมดอย่างละเอียด แล้วจึงรู้แจ้งใน “*โลกุตตระ-โลกุตตรธรรม-พระนิพพาน*” คำศัพท์ที่พระพุทธศาสนาใช้ จึงใช้คำว่า “*อริยะ-โลกุตตระ*” คือ *ประเสริฐและยอดเยี่ยม ถูกต้อง เป็นจริงตามกฎธรรมชาติ* ไม่ได้ให้ความสำคัญที่คำสรรเสริญเยินยอแต่ประการใดทั้งสิ้น เพราะมันไม่เป็นจริง มันเป็นความวิปลาตของผู้พูดที่เริ่มขาดสติสัมปชัญญะ ถ้าผู้ฟังยังไม่สติสัมปชัญญะอีกฝ่าย “*ความฉิบหายทางปัญญา*” (The Collapse of Wisdom) ย่อมเกิดขึ้นได้แน่นอน ที่เรียกว่า “*ทิฏฐิ-มิจฉาทิฏฐิ*” คือ ความเห็นผิด ความถือนั่นในทฤษฎีที่ผิดๆ ไม่ใช่ความเป็นจริงตามหลักของธรรมชาติอย่างแท้จริง

แต่อย่างไรก็ตาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ทางที่เป็นอริยะอันประเสริฐที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ ไม่ใช่เรื่องของเทวดา แต่เป็นเรื่องที่ปุถุชนทั่วไปสามารถเปลี่ยนตนให้เป็นอริยชนได้ ที่เรียกว่า “*อริยบุคคล*” ได้แก่ *โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์* ตามลำดับ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเห็นแจ้งในธรรมทั้ง ๓ ประการ อันจะเป็นแนวทางไปสู่ความเป็นอริยะได้ และที่สำคัญต้องเห็นแจ้งในธรรมทั้งหลายตาม “*กฎธรรมชาติ*” อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “*ความจริงอันสูงสุดโดยปรมัตถ์-ปรมัตถสัจจะ*” หรือ “*อริยสัจจธรรม-อริยสัจ ๔*” ในการเข้าถึงความจริงทั้งหลายดังกล่าวนี้ ต้องใช้เหตุผลในการประเมินผลความจริงออกมา ไม่ใช่ความเชื่อ

อย่างหลงมงาย (โมหะ) ความไม่มีสติสัมปชัญญะ หรือ ความไม่รู้จริง (อวิชชา) ที่ขัดแย้งกับ “กาลามสูตร” ที่ไม่เห็นความจริงโดยประโยชน์สูงสุดที่จะเกิดขึ้นอย่างถูกต้อง ดังนี้

“กาลามสูตร” หมายถึง สูตรหนึ่งใน “คัมภีร์ติกนิบาตรอังคุตตรนิกาย” พระพุทธเจ้าตรัสสอนชนชาวกาลามะ แห่งเกสปุตตนิคม ในแคว้นโกศล ไม่ให้เชื่อมงายไร้เหตุผลตามหลัก ๑๐ ข้อ ต่อเมื่อใด พิจารณาเห็นด้วย ปัญญาว่า “**ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล-เป็นกุศล มิโทษ-ไม่มีโทษ เป็นต้น แล้วจึงควรละหรือถือปฏิบัติ ตามนั้น**” ประการสำคัญ ไม่มีประสงค์ทำลายความดีของผู้คนที่คิดดี เพียงแต่มีจิตระวังภัย ดังนี้

- (๑) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการฟังตามกันมา
- (๒) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการถือสืบๆ กันมา
- (๓) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการเล่าลือ
- (๔) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- (๕) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยตรรก
- (๖) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการอนุমান
- (๗) **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล
- (๘) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน
- (๙) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าเชื่อ
- (๑๐) **อย่าปลงใจเชื่อ** เพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติทั้งหลายต้องหมั่นเพียรในการฟังธรรมหรือสนทนาธรรม ตามระดับภูมิธรรมของตนที่มีอยู่ เพื่อสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น ที่เรียกว่า “การต่อยอดปัญญา” และเพื่อให้เกิด “ญาณ ๓” ดังนี้

“ญาณ ๓” หมายถึง ความหยั่งรู้-ปริชาหยั่งรู้ ได้แก่

- (๑) “**อดีตังสญาณ**” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต รู้อดีต และสวหาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้
- (๒) “**อนาคตังสญาณ**” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคต รู้อนาคต หยั่งผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้
- (๓) “**ปัจจุปปันนังสญาณ**” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนปัจจุบัน รู้ปัจจุบัน กำหนดได้ถึงองค์ประกอบและเหตุปัจจัยของเรื่องที่เป็นไปอยู่

ฉะนั้น “**ความหยั่งรู้-ปริชาหยั่งรู้**” ทั้งหลายนั้น ย่อมเกิดจากอำนาจพลังจิตของตนเป็นสำคัญ ไม่ใช่เกิดจากแหล่งปัญญาของผู้อื่นอันเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบภายนอกตน จิตที่มีพลังอินทรีย์แก่กล้า มีอำนาจอิทธิฤทธิ์เหลือคณานับได้นั้น คือ “**จิตตสมาธิแห่งรูปฌาน**” โดยนับตั้งแต่ (๑) ปฐมฌาน (๒) ทุติยฌาน (๓) ตติยฌาน (๔) จตุตถฌาน โดยก่อนที่จิตจะเป็นฌานกุศลจิตได้นั้น ต้องรู้จักวิธีทำลายฌานในธรรมอันเป็นอันตรายแก่สมาธิก่อน และรู้แจ้งในการทำลายระงับธรรมเหล่านั้นด้วยปฏิบัติกรรม โดยรอบรู้ในเรื่อง

“ญาณในธรรมที่อันตรายและอุปการะแก่สมาธิ” เป็นอย่างดี คือ (๑) **มีปัญญารอบรู้ถึงเหตุปัจจัยที่สมาธิเสื่อม** และ (๒) **มีปัญญารอบรู้ถึงเหตุปัจจัยที่สมาธิเจริญ** ซึ่งในความเป็นจริงนั้น คือ การกำจัดนิวรณ์ทั้งหลาย ดังนี้

- (๑) “**เนกขัมมะ**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**กามฉันทะ**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ
- (๒) “**อภัยบาท**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**พยาบาท**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ
- (๓) “**อาโลกสัญญา**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**ถีนมิทตะ**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ
- (๔) “**อวิกเขปะ**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**อุทธัจจะ**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ
- (๕) “**ธรรมวัตถาน**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**วิจิกิจฉา**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ
- (๖) “**ญาณ**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**อวิชชา**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ
- (๗) “**ปราโมทย์**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**อรติ**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ
- (๘) “**กุศลธรรมทั้งปวง**” เป็นอุปการะแก่สมาธิ เพราะละ “**อกุศลธรรมทั้งปวง**” อันเป็นอันตรายแก่สมาธิ

ฉะนั้น เมื่อบุคคลมีศีลบริสุทธิ จิตก็เป็นสมาธิ และมีปัญญารอบรู้ สมาธิที่ดีที่สุดใน “**รูปฌาน ๔**” ก็คือ “**จตุตถฌาน**” (อุเบกขา-เอกัคคตา) ซึ่งเป็นภาวะจิตที่ผ่องแผ้วสุกใส คือ “**จิตประภัสสร**” ในฌานสมาบัติที่เรียกว่า “**รูปาวจรจตุตถฌาน**” (พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้า 318-319 FILE 44) คือ **เอกัคคตาแห่งสมาธิที่ถึงความไม่หวั่นไหว** (อภัยคณินิมิต) เพราะประกอบด้วย “**โฆทานธรรม**” ทั้ง ๑๖ ประการ (การชำระล้างให้บริสุทธิ์-การทำให้สะอาดไม่มัวหมอง หรือ “**โฆทาน**” ได้แก่ **ความผ่องแผ้ว ธรรมฝ่ายวิเศษ**) สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า:

- (๑) **จิตที่ไม่ฟูบลง** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **โกสัชชะ-ความเกียจคร้าน**
- (๒) **จิตที่ไม่ฟูขึ้น** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **อุทธัจจะ-ความฟุ้งซ่าน**
- (๓) **จิตไม่ยินดียิ่ง** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **ราคะ-ความกำหนัด**
- (๔) **จิตไม่ผลัดออก** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **พยาบาท-ความขัดเคืองเค้านใจ**
- (๕) **จิตที่ไม่เกี่ยวเกาะ** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **ทิฏฐิ-ความเห็นผิด**
- (๖) **จิตที่ไม่ผูกพัน** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **ฉันทราคะ-ความพอใจติดใคร**
- (๗) **จิตที่หลุดพ้น** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **กามราคะ-ความติดใจในกามคุณ**
- (๘) **จิตที่ไม่พัวพัน** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **กิเลส-ความเศร้าหมอง**
- (๙) **จิตที่ไม่มีเขตแดน** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **เขตแดนกิเลส**
- (๑๐) **จิตที่มีอารมณ์เป็นหนึ่ง** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **กิเลสต่างๆ**
- (๑๑) **จิตที่สรัทธากำกับแล้ว** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **อัสทริยะ-ความไม่มีสรัทธา**
- (๑๒) **จิตที่วิริยะกำกับแล้ว** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **โกสัชชะ-ความเกียจคร้าน**
- (๑๓) **จิตที่สติกำกับแล้ว** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **ปมาทะ-ความประมาท**
- (๑๔) **จิตที่สมาธิกำกับแล้ว** ชื่อว่า **อานนฺδυชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **อุทธัจจะ-ความฟุ้งซ่าน**

- (๑๕) **จิตที่ปัญญากำกับแล้ว** ชื่อว่า **อานนฺธุชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **อวิชา-ความไม่รู้จริง**
 (๑๖) **จิตที่ถึงความสว่างแล้ว** ชื่อว่า **อานนฺธุชะ** เพราะไม่หวั่นไหวใน **ความมืดแห่งอวิชา**

เพราะฉะนั้น การรักษาเพียรภาวนาให้จิตบริสุทธิ์นั้น จึงเป็นคุณสมบัติอันยิ่งสำหรับผู้เป็น “พระอรหันต์” หรือลำดับของอริยบุคคลก่อนหน้านั้น อย่างไรก็ตาม จิตของมนุษย์ทรงพลังอำนาจแห่งฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สำหรับ “ฌายีบุคคล” ผู้ปฏิบัติเข้าถึงภูมิแห่งรูปฌานกุศลจิตชั้นสูง คือ “จตุตถฌาน-ฌานที่ ๔” ที่ประกอบด้วย องค์ฌาน ๒ คือ “อุเบกขา-เอกัคคตา” ดังนี้

“จตุตถฌานมี ๑๓ ประเภท” (พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 432-435 FILE 78) ดังนี้

- (๑) จตุตถฌาน อันเป็น **บาทแห่งฌานทั้งปวง**
- (๒) จตุตถฌาน อันเป็น **อิทธิวิธี-อิทธิวิธีญาณ**
- (๓) จตุตถฌาน อันเป็น **ทิพโอสถญาณ**
- (๔) จตุตถฌาน อันเป็น **เจโตปริยญาณ**
- (๕) จตุตถฌาน อันเป็น **ปุพเพนิวาสญาณ** (ข้อ ๑ ในวิชา ๓)
- (๖) จตุตถฌาน อันเป็น **ทิพจักขุญาณ** (ข้อ ๒ ในวิชา ๓)
- (๗) จตุตถฌาน อันเป็น **ยถากัมมุปกตญาณ**
- (๘) จตุตถฌาน อันเป็น **อนาคตังสญาณ**
- (๙) จตุตถฌาน อันเป็น **อากาสาณัญญาตนฌาน**
- (๑๐) จตุตถฌาน อันเป็น **วิญญาณัญญาตนฌาน**
- (๑๑) จตุตถฌาน อันเป็น **อาภิญญัญญาตนฌาน**
- (๑๒) จตุตถฌาน อันเป็น **เนวสัณญานาสัณญญาตนฌาน**
- (๑๓) จตุตถฌาน อันเป็น **โลกุตตรจตุตถฌาน**

เพราะฉะนั้น การได้บรรลุถึง “จตุตถฌาน” ได้นั้น จึงเป็นเป้าหมายสำคัญยิ่งของผู้ปฏิบัติธรรม และจะรักษา ภาวะจิตแห่งจตุตถฌานนั้นไว้ให้ยั่งยืนได้อย่างไร จึงเป็นกิจที่ต้องกระทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นจุดเริ่มต้น แห่งการเกิดปัญญาที่เห็นธรรมตามเป็นจริงแห่ง “กฎธรรมชาติ” ฉะนั้น “ฌาน ๓ แห่งกาลทั้ง ๓” จึงมี แหล่งกำเนิดจากตรงนี้ จนรวมถึง “วิชา ๓-ญาณ ๓” เช่นกัน โดยให้เปรียบเทียบกับญาณใน ๓ ข้อแรก ของ “ญาณ ๑๖-โอสถญาณ” ดังนี้

- (๑) **“นามรูปปริจเจตญาณ”** (ข้อ ๑ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณกำหนดจำแนกรูปร่างและรูป คือ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีแต่รูปธรรมและนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่า อะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม รวมกับ **“ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ”** (ข้อ ๑ ในวิชา ๓) คือ ญาณเป็นเหตุระลึกขั้นที่อาศัยอยู่ในก่อนได้ ระลึกชาติได้
- (๒) **“ปัจฉยปริคคหญาณ”** (ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป คือรู้ว่ารูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัย และเป็นปัจจัยแก่กัน อาศัยกัน โดยรู้ตามแนวปฏิจาสมุปบาท กี่ดี ตามแนวกฎแห่งกรรมกี่ดี ตามแนววิญญะ ๓ กี่ดี เป็นต้น รวมกับ **“จตุปปตญาณ-ทิพพัคฺขญาณ”** (ข้อ ๒ ในวิชา ๓) ญาณกำหนดรู้จุดและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย
- (๓) **“สัมมสนญาณ”** (ข้อ ๓ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ คือ ขกรูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายขึ้นพิจารณาโดยเห็นตามลักษณะที่เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มิใช่ตัวตน รวมกับ **“อัสวักขยญาณ”** (ข้อ ๓ ในวิชา ๓) คือ ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ ความตรัสรู้ถึงนิพพาน เช่นกัน ญาณนี้จะเกิดขึ้นในขณะเจริญ **“มรรคญาณ-ผลญาณ”** (ข้อ ๑๔-๑๕ ในญาณ ๑๖ เท่านั้น ซึ่งอยู่ถัดจาก **“วิปัสสนาญาณ ๕”** (ข้อ ๔-๑๒ ในญาณ ๑๖) ซึ่งจะเชื่อมโยงกับ **“ปัจจเวกขณญาณ”** (ข้อ ๑๖ ในญาณ ๑๖)

ดังนั้น เมื่อจิตได้พัฒนาไปถึงขั้น (๑) **จตุตถฌาน** (๒) **ญาณ ๓** (๓) **วิชา ๓** และ (๔) **ญาณ ๓ ข้อแรกในญาณ ๑๖** ตามลำดับ นั่นคือ ผู้ปฏิบัติธรรมนั้นๆ ย่อมเกิด **“ปัญญาเห็นธรรม”** ในระดับเบื้องต้น ได้แก่ (๑) เห็น **“ขั้น ๕”** และสัมปยุตตธรรมแห่งขั้น ๕ ทั้งหมด ได้แก่ **ขั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรี ๒๒** (๒) เห็น **“ปฏิจาสมุปบาท ๑๒”** ได้แก่ ปัญญาที่เห็นการเกิดดับแห่งนามรูป คือ **“อนุโลมปฏิจาสมุปบาท”** คือ ปัญญาเห็นเหตุแห่งทุกข์ กับ **“ปฏิโลมปฏิจาสมุปบาท”** คือ ปัญญาเห็นการดับเหตุแห่งทุกข์ รวมทั้งบรรดาปฏิจาสมุปบันนธรรมทั้งหลาย ได้แก่ **อัทธา ๓-สังขเป ๔-สนธิ ๓-วิญญะ ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒-กฎแห่งกรรม-กัมมัฏฐกตา** (๓) เห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์และอริยสัจ ๔ อนึ่ง องค์ความรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ เรียกว่า **“วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ”** หมายถึง ความสามารถในการจำแนกแจกธรรมในวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการมโนการกรรมฐานทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น **“อัสวักขยญาณ”** นั้น ย่อมเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ในการที่จะทำลายระงับธรรมอันเป็นสาสวะตั้งแต่ระดับศีลระดับจิตตสมาธิ และระดับปัญญา กล่าวโดยสรุป **“อัสวักขยญาณ”** (ข้อ ๓ ในวิชา ๓) นั้น จะเกิดขึ้นในขั้นตอนที่บรรลุความตรัสรู้ซึ่ง **“อรหัตตมรรค”** และ **“อรหัตตผล”**

แต่อย่างไรก็ตาม ภาวะจิตที่หวั่นไหวในโลภธรรมหลายนั้น มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้

- (๑) จิตที่ฟุ้งพลง เพราะหวั่นไหวใน **โกสัชชะ-ความเกียจคร้าน**
- (๒) จิตที่ฟุ้งขึ้น เพราะหวั่นไหวใน **อุทธัจจะ-ความฟุ้งซ่าน**
- (๓) จิตยินดียิ่ง เพราะหวั่นไหวใน **ราคะ-ความกำหนัด**
- (๔) จิตผลักออก เพราะหวั่นไหวใน **พยาบาท-ความขัดเคืองแค้นใจ**
- (๕) จิตที่เกี่ยวข้อง เพราะหวั่นไหวใน **ทัญญู-ความเห็นผิด**
- (๖) จิตที่ผูกพัน เพราะหวั่นไหวใน **ฉันทราคะ-ความพอใจติดใจ**
- (๗) จิตที่ไม่หลุดพ้น เพราะหวั่นไหวใน **กามราคะ-ความติดใจในกามคุณ**
- (๘) จิตที่ฟุ้งพัน เพราะหวั่นไหวใน **กิเลส-ความเศร้าหมอง**
- (๙) จิตที่มีเขตแดน เพราะหวั่นไหวใน **เขตแดนกิเลส**
- (๑๐) จิตที่ไม่มีอารมณ์เป็นหนึ่ง เพราะหวั่นไหวใน **กิเลสต่างๆ**
- (๑๑) จิตที่ไม่มีศรัทธา เพราะหวั่นไหวใน **อสังกฤษฎะ-ความไม่มีศรัทธา**
- (๑๒) จิตที่ไม่มีวิริยะ เพราะหวั่นไหวใน **โกสัชชะ-ความเกียจคร้าน**
- (๑๓) จิตที่ไม่มีสติ เพราะหวั่นไหวใน **ปมาทะ-ความประมาท**
- (๑๔) จิตที่ไม่มีสมาธิ เพราะหวั่นไหวใน **อุทธัจจะ-ความฟุ้งซ่าน**
- (๑๕) จิตที่ไม่มีปัญญา เพราะหวั่นไหวใน **อวิชชา-ความไม่รู้จริง**
- (๑๖) จิตที่ไม่มีแสงสว่างแล้ว เพราะหวั่นไหวใน **ความมืดแห่งอวิชชา**

นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมยังต้องพิจารณาเปรียบเทียบกับ “การจำแนกอารมณ์ ๓๘” ซึ่งฝึกพิจารณาอยู่เรื่อยๆ เป็นประจำ เพื่อให้เกิดความชำนาญในการจำแนกจิตได้ทุกขณะที่สัมผัสกับอารมณ์ที่ผ่านมาจากทวารอินทรีทั้ง ๖ เพื่อให้เกิดสติสัมปชัญญะตามทันจิตของตนได้อย่างถูกต้องว่า จิตของตนนั้น เมื่อใดขณะใด จิตเป็นอกุศล และ เมื่อใดขณะใด จิตเป็นกุศล ฉะนั้น การมนสิการกรรมฐานอย่างสม่ำเสมอ นั้น ย่อมทำให้จิตเป็นสมาธิ มีความเป็นอารมณ์เดียว และ ไม่หวั่นไหวไปตามกระแสโลภธรรมทั้งหลาย ในขั้นตอนนี้ อาจเรียกว่า “การใช้สติกำกับจิตตามพิจารณาจิต” (จิตตานุปัสสนา) เมื่อบุคคลมีเจริญสติสังวรในขั้นฐานจิตเป็นมั่นคงยิ่ง โอกาสที่จะหลงไหลลงมลายไปตาม “จิตในกระแสแห่งขวนะ” นั้น ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก เพราะมีความเข้าใจสภาวะจิตได้ดียิ่งขึ้น และมีสัมปชัญญะกำหนดครอบงำระแห่งจิตขณะนั้นๆ ได้ ดังนี้

จิตตานุปัตสสนาสติปัญญา

จำแนกอารมณ์ของจิต (การจำแนกอารมณ์ ๓๘)

(พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 314-315 FILE 14)

บรรดาบทเหล่านี้

บทว่า “จิตมีราคะ ๘” คือจิตที่เกิดพร้อมด้วยโลภะ ๘ อย่าง

บทว่า “จิตปราศจากราคะ ๘” คือ **จิตที่เป็นกุศล** แต่ **อพยากฤตฝ่ายโลกิยะ** แต่ข้อนี้ เป็นการพิจารณา มิใช่เป็นการขมุนมธรรม เพราะฉะนั้นในคำว่า **จิตมีราคะ** นี้ จึงไม่ได้โลกุตรจิต แม้แต่บทเดียว อกุศลจิต ๔ ดวง ที่เหลือ จึงไม่เข้าบทต้น ไม่เข้าบทหลัง

บทว่า “จิตมีโทสะ ๒” ได้แก่ จิต ๒ ดวง ที่เกิดพร้อมด้วยโทมนัส

บทว่า “จิตปราศจากโทสะ ๒” ได้แก่ จิตที่เป็น **กุศล** และ **อพยากฤตฝ่ายโลกิยะ** อกุศลจิต ๑๐ ดวงที่เหลือ ไม่เข้าบทต้น ไม่เข้าบทหลัง

บทว่า “จิตมีโมหะ ๒” ได้แก่ จิต ๒ ดวง คือ จิตที่เกิดพร้อมด้วย **วิจิกิจฉา** ดวง ๑ ที่เกิดพร้อมด้วย **อุทธัจจะ** ดวง ๑ แต่เพราะโมหะย่อมเกิดได้ในอกุศลจิตทั้งหมด ฉะนั้น แม้อกุศลจิตที่เหลือ ก็ควรได้ใน บทว่าจิตมีโมหะนี้ โดยแท้ จริงอยู่ อกุศลจิต ๑๒ (โลกมุล ๘ โทสมุล ๒ โมหมุล ๒) ท่านประมวลไว้ใน ทุกกะ (หมวด ๒) นี้เท่านั้น

บทว่า “จิตปราศจากโมหะ ๒” ได้แก่ จิตที่เป็น **กุศล** และ **อพยากฤตฝ่ายโลกิยะ**

รวม ๒๔ อารมณ์

บทว่า “จิตหดหู่ ๑” ได้แก่ จิตที่ตกไปใน **ฉันทมิถะ** ก็จิตที่ตกไปในฉันทมิถะนั้น ชื่อว่า **จิตหดหู่**

บทว่า “จิตฟุ้งซ่าน ๑” ได้แก่ จิตที่เกิดพร้อมด้วย **อุทธัจจะ** จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุทธัจจะนั้น ชื่อว่า **จิตฟุ้งซ่าน**

บทว่า “จิตเป็นมหัคคตะ ๒” ได้แก่ จิตที่เป็น **รูปาวจร** และ **อรุปาวจร**

บทว่า “จิตไม่เป็นมหัคคตะ ๑” ได้แก่ จิตที่เป็น **กามาวจร**

บทว่า “สูตตุตฺร ๑” **จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า** ได้แก่ จิตที่เป็น **กามาวจร**

บทว่า “อนุตตุตฺร ๒” **จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า** ได้แก่ จิตที่เป็น **รูปาวจร** และ **อรุปาวจร** แม้ในจิตเหล่านั้น จิตที่ชื่อว่า **สูตตุตฺร** ได้แก่ จิตเป็นรูปาวจร จิตชื่อว่า **อนุตตุตฺร** ได้แก่ จิตที่เป็นอรุปาวจร

บทว่า “สุมาหิตฺ ๒” **จิตตั้งมั่นแล้ว** ได้แก่ **อัปนาสมาธิ** หรือ **อุปจารสมาธิ**

บทว่า “อสมมาหิตฺ ๑” **จิตไม่ตั้งมั่น** ได้แก่ จิตที่เว้นจากสมาธิทั้งสอง

บทว่า “วิมุตฺตํ ๒” **จิตหลุดพ้น** ได้แก่ จิตหลุดพ้นด้วย **ตทังควิมุตติ** และ **วิกัมภณวิมุตติ**

บทว่า “อวิมุตฺติ ๑” **จิตไม่หลุดพ้น** ได้แก่ จิตที่เว้นจากวิมุตติทั้งสอง ส่วน สมุจเฉทวิมุตติ ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ และ นิสสรณวิมุตติ ไม่มีโอกาสในบทนี้เลย

รวม ๑๔ อารมณ์

เมื่อมีปริชาสามารถในจำแนกแยกจิตของตนได้ดีแล้ว คือ เห็นธรรมใน ๓ คติ ซึ่งเป็นการพิจารณาสภาวะธรรม หรือปรากฏการณ์ ที่เกิดขึ้นจริงในธรรมชาติ ซึ่งรวมทั้งภาวะจิตของตนเอง ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมหรือการเจริญภาวนากรรมฐานนั้น จึงเป็นมโนการใส่ใจภาวะจิตที่แปรปรวนของตน ให้คงมั่นอยู่ในความเป็นกลาง ในอารมณ์ที่ผ่านเข้ามาทางอินทรีย์ทั้ง ๖ เพื่อให้เห็นแจ้งในธรรม สภาวะธรรม หรือ ปรมัตถสัจจะ ดังนี้

“**ธรรม ๓**” หมายถึง **สภาวะ-สิ่ง-ปรากฏการณ์** ให้พิจารณาใน “**ปรมัตถสัจจะ**” ได้แก่

- (๑) “**กุศลธรรม**” คือ ธรรมที่เป็นกุศล สภาวะที่ฉลาด ดึงงาม เอื้อแก่สุขภาพจิต เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ได้แก่ “**กุศลมูล ๓**” ก็คือ “**นามขันธ์ ๕**” ที่สัมปยุตด้วยกุศลมูลนั้นก็คือ “**กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม**” ที่มีกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน “**สุจริต ๓**” ก็คือ กล่าวสั้นว่า “**กุศลในภูมิ ๕**”
- (๒) “**อกุศลธรรม**” คือ ธรรมที่เป็นอกุศล สภาวะที่ตรงข้ามกับกุศล ได้แก่ “**อกุศลมูล ๓**” และกิเลส อันมีฐานเดียวกับอกุศลมูลนั้น ก็คือ “**นามขันธ์ ๕**” ที่สัมปยุตด้วยอกุศลมูลนั้น ก็คือ “**กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม**” ที่มีอกุศลมูลเป็นสมุฏฐาน “**ทุจริต ๓**” ก็คือ กล่าวสั้นว่า “**อกุศลจิตอุปบาท ๑๒**” หรือ “**อกุศลจิต ๑๒**” ได้แก่ โลกมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ โมหมูลจิต ๒
- (๓) “**อัพยากตธรรม**” คือ ธรรมที่เป็นอัพยากต สภาวะที่เป็นกลางๆ ซึ่งขาดลงมิได้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ได้แก่ (๑) “**นามขันธ์ ๕**” ที่เป็นวิบากแห่ง “**กุศลธรรม**” และ “**อกุศลธรรม**” เป็น “**กามาจรร**” ก็ตาม “**รูปาจรร**” ก็ตาม “**อรูปาจรร**” ก็ตาม “**โลกุตตระ**” ก็ตาม (๒) ธรรมทั้งหลายที่เป็น “**กิริยา**” มิใช่กุศล มิใช่อกุศล มิใช่วิบากแห่งกรรม (๓) “**รูป**” ทั้งปวง (๔) “**อสังขตธาตุ**” คือ “**นิพพาน**” กล่าวสั้น คือ “**วิบากในภูมิ ๕-กิริยาอัพยากตในภูมิ ๓-รูป ๒๘-และ-นิพพาน ๒**” (ธรรมในข้อนี้ ให้พิจารณาเปรียบเทียบ “**อุเบกขา ๑๐**” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “**จตุตถฌานูปেকขา**” หรือที่เรียกว่า “**อุปกุขโก**” –เป็นผู้มีอุเบกขา

ฉะนั้น สภาวะธรรมที่เป็นที่ปรารถนาของผู้บำเพ็ญเพียรภาวนา คือ “**อัพยากตธรรม**” ที่สหระคด้วย “**อุเบกขา**” ในสภาวะธรรมต่างๆ ในการเจริญภาวนา (**สมณะ-วิปัสสนา** หรือ **ฌาน-ญาณ** หรือ **สมาธิ-ปัญญา**) ในการกำหนดอารมณ์แห่งกรรมฐานให้เป็น “**อุเบกขาจิต-คตมรซ์ฆณัตตตาเจตสิก**” คือ อากาของจิตที่สหระคด้วยความเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ “**อุเบกขา**” ทำให้จิตเป็นกลางเที่ยงตรงและมี “**สติ**” ที่บริสุทธิ์ คือ **ความระลึกได้-นึกได้-สำนึกอยู่ไม่เผลอ** พร้อมด้วยปัญญา ที่เรียกว่า “**สัมปชัญญะ**” คือ **ความรู้ชัด-รู้ชัดสิ่งที่นึกได้-ตระหนัก-เข้าใจชัดตามความเป็นจริง** เพราะเกิดปัญญาหยั่งรู้ การลู่ลวงถึง “**อุเบกขา**” จึงเป็นภาวะจิตที่ถึงพร้อมด้วย “**สติสัมปชัญญะ**” (ความไม่ประมาท-อปปมาทะ) เกิดการบรรลุถึงได้มาซึ่ง “**ปัญญาเห็นธรรม**” คือ **เห็นลักษณะในนามรูปโดยไตรลักษณ์** ซึ่งเกิดขึ้นโดยปริยาย “**อุเบกขา ๑๐**” มีรายละเอียดดังนี้

“อุเบกขา ๑๐” หมายถึง เห็น โดยความเข้าถึง ด้วยเห็นเสมอ คือ เป็นผู้ไม่ตกไปในฝักใฝ่เลยเห็น ผู้พร้อมเพียง ด้วย “ศตยฆาน” เรียกว่า “ผู้มีอุเบกขา-อุเบกข โท” เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยอุเบกขานั้น ซึ่งบริสุทธิไพบูลย์มีกำลัง ได้แก่ ตัตรมฆฉัตตอุเบกขา ๑ พรหมวิหารอุเบกขา ๑ โภชณังอุเบกขา ๑ ฉฬงฺกอุเบกขา ๑ ฆานอุเบกขา ๑ ปารีสุทธอุเบกขา ๑ วิปัสสนอุเบกขา ๑ สังขารอุเบกขา ๑ เวทนอุเบกขา ๑ และ วิริยอุเบกขา ๑ (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 510 -513 FILE 68) ดังนี้

- (๑) “**ตัตรมฆฉัตตอุเบกขา**” คือ อุเบกขาที่นำสหชาตธรรมไปเสมออันมาใน “**เยวาปนกกรรม**” ได้แก่ ภัณฑะ ๑ อธิโมกข์ ๑ มนสิการ ๑ ตัตรมฆฉัตตตา ๑ กรุณา ๑ มุทุตา ๑ กายทุจจริตวิริติ ๑ วจิตุจจริตวิริติ ๑ มิจจาชีวีวิริติ ๑
- (๒) “**พรหมวิหารอุเบกขา**” คือ อุเบกขาอันเป็นอาการของความเป็นกลางในสัตว์ทั้งหลายที่จิตแผ่ออกไปทิศหนึ่ง
- (๓) “**โภชณังอุเบกขา**” คือ อุเบกขาอันเป็นอาการของความเป็นกลางของธรรมอันเกิดร่วมกันที่อาศัย “**วิเวก**” คือ ความสงบที่ปลีกออกจากกิเลส
- (๔) “**ฉฬงฺกอุเบกขา**” คือ อุเบกขาอันเป็นอาการของความไม่ละความเป็นปรกติอันบริสุทธิ ในคลอง “**อารมณ ๖**” (รูป-เสียง-กลิ่น-รส-โผฏฐัพพะ-ธรรมารมณ) ทั้งที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา ใน “**ทวาร ๖-อินทริย์ ๖**” (ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ)
- (๕) “**ฆานอุเบกขา**” คือ อุเบกขาอันยังธรรมที่ไม่ตกไปในฝักฝ่ายให้เกิดในฆานนั้น แม้เป็นสุขอย่างเลิสอยู่ก็ตาม
- (๖) “**ปารีสุทธอุเบกขา**” คือ อุเบกขาอันไม่ขวนขวาย แม้ในความสงบจากธรรมเป็นข้าศึก บริสุทธิจากธรรมเป็นข้าศึกทั้งหมด โดยเข้า “**จตุตถฆาน**” มีอุเบกขาเป็นเหตุให้ “**สติ**” บริสุทธิ
- (๗) “**วิปัสสนอุเบกขา**” คือ อุเบกขาที่เป็นกลางในการค้นคว้าโดยละสิ่งที่มีที่เป็นด้วยอนัตตตา
- (๘) “**สังขารอุเบกขา**” คือ อุเบกขาอันเป็นกลางในความไม่ยึดถือการดำรงอยู่ในความพิจารณา “**นิรวณ**” ด้วยอำนาจวิปัสสนา
- (๙) “**เวทนอุเบกขา**” คือ อุเบกขาที่ไม่รู้ทุกข์ไม่รู้สุขโดยจิตเป็นกามาวจรกุศล
- (๑๐) “**วิริยอุเบกขา**” คือ อุเบกขาอันได้แก่ความเพียรไม่ย่อหย่อน ด้วยการปรารถถึงความไม่เที่ยง ที่ได้ใจถึง “**อุเบกขานิमित**” ตลอดกาล

เพราะฉะนั้น “**ความไม่หวั่นในโลภธรรมทั้งหลาย**” นั้น จึงแสดงนัยถึง คำว่า “**อุเบกขา-ตัตรมฆฉัตตตา**” ซึ่ง จะเกิดขึ้นเต็มที่ในการบรรลุดัง “**จตุตถฆาน-ฆานที่ ๔**” ซึ่งเป็นภาวะที่จิตบริสุทธิจากนิรวณ หรือ “**ปริยฎฐานกิเลส**” คือ กิเลสอย่างกลาง ได้แก่ นิรวณ ๕ (นิรวณูปกิเลส) และ อุปกิเลส ๑๖ (จิตตอุปกิเลส) อันเป็นกิเลสที่เกิดสืบเนื่องในวิถีจิตของปุถุชนทั่วไป ไม่เกิดขึ้นในอริยบุคคลทั้ง ๔ ได้แก่ **โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหนต์** ตามลำดับ ฉะนั้น ความเป็นกลางนี้ หมายถึง ความเป็นศูนย์บริสุทธิ (Absolute Zero) ไม่มีค่าติดบวกและค่าติดลบ มีความเป็นกลางและเที่ยงตรง ไม่โอนเอียงไปข้างซ้ายหรือขวาทั้งสิ้น เมื่อจิตอยู่ใน

สภาพเช่นนี้ได้ จิตนั้นย่อมมีฤทธิ์ปาฏิหาริย์ได้ นั่นคือ “**จตุตถฌานมี ๑๓ ประเภท**” (พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 432-435 FILE 78) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฤทธิ์ใน ข้อ (๕) จตุตถฌาน อันเป็น **ปุพเพนิวาสญาณ** (ข้อ ๑ ในวิชา ๓) หรือ “**ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ**” คือ ญาณเป็นเหตุระลึกขั้นที่อาศัยอยู่ในก่อนได้ ปัญญาระลึกชาติได้ ซึ่งปฏิสังขตโดยตรงกับ “**นามรูปปริจเฉทญาณ**” (ข้อ ๑ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณกำหนดจำแนกรูปร่างและรูป คือ รู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีแต่รูปธรรมและนามธรรม และกำหนดแยกได้ว่า อะไรเป็นรูปธรรม อะไรเป็นนามธรรม และ ข้อ (๖) จตุตถฌาน อันเป็น **ทิพจักขุญาณ** (ข้อ ๒ ในวิชา ๓) หรือ “**จตุปปตญาณ**” คือ ญาณกำหนดรู้จุดและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม ปัญญาเห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งปฏิสังขตโดยตรงกับ “**ปัจฉยปริคคหญาณ**” (ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณกำหนดรู้ปัจจัยของนามและรูป นั่นคือ รู้ว่า รูปธรรมและนามธรรมทั้งหลายเกิดจากเหตุปัจจัย และเป็นปัจจัยแก่กัน อาศัยกัน โดยรู้ตามแนว (๑) **ปฏิจสงมุปบาท ๑๒ (๒) ปฏิจสงมุปป็นนธรรม** ได้แก่ **อัทธา ๓-สังเขป ๔-สนธิ ๓-วัฏฏะ ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒** และ (๓) **กฎแห่งกรรม-กัมมัสสกตา** เมื่อมีปัญญาเห็นธรรมในขั้นนี้ได้แล้ว ย่อมเกิดปัญญาพิจารณาในวิปัสสนากัมมฐานขั้นที่ ๓ คือ “**สัมมสนญาณ**” (ข้อ ๓ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณกำหนดรู้ด้วยพิจารณาเห็นนามและรูปโดยไตรลักษณ์ คือ ยกรูปธรรมและนามธรรมทั้งหลาย ขึ้นพิจารณาโดยเห็นตามลักษณะที่ (๑) **เป็นของไม่เที่ยง (๒) เป็นทุกข์ (๓) มิใช่ตัวตน** ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการเจริญ “**อนุปัสสนา ๗**” อันทำให้เกิด “**ปัญญา ๑๐**” ได้ ซึ่งหมายความว่า การเจริญวิปัสสนากัมมฐานย่อมทำให้เกิดปัญญาและญาณได้จริงในพระพุทธศาสนา

“**ปัญญา ๑๐**” หมายถึง **ปัญญาที่เกิดจากการเจริญอนุปัสสนา** ได้แก่

- (๑) “**ชวนปัญญา**” — **ปัญญาเร็ว** โดยเจริญ “**อนิจจานุปัสสนา**” [เห็นความไม่เที่ยง]
- (๒) “**นิพเพธิกปัญญา**” — **ปัญญาทำลายกิเลส** โดยเจริญ “**ทุกขานุปัสสนา**” [เห็นความทุกข์]
- (๓) “**มหาปัญญา**” — **ปัญญามาก** โดยเจริญ “**อนัตตานุปัสสนา**” [เห็นความไม่ใช่ตัวตน]
- (๔) “**ติกขปัญญา**” — **ปัญญาคมกล้า** โดยเจริญ “**นิพพิทานุปัสสนา**” [หน่ายในกองทุกข์]
- (๕) “**วิบูลปัญญา**” — **ปัญญากว้างขวาง** โดยเจริญ “**วิราคานุปัสสนา**” [ดับความกระหายวัฏฏะ]
- (๖) “**คัมภีรปัญญา**” — **ปัญญาลึกซึ้ง** โดยเจริญ “**นิโรธานุปัสสนา**” [ดับกิเลส]
- (๗) “**อัสตมันตปัญญา**” — **ปัญญาไม่ใกล้** โดยเจริญ “**ปฏินิสัคคานุปัสสนา**” [สลัดคืน]
- (๘) “**ปฏิสัมภิตา ๔**” — **ปัญญาแตกฉาน** โดยเจริญ “**อนุปัสสนา ๗**” [ปัญญาแตกฉาน-อุเบกขา]
- (๙) “**ปูลุปัญญา**” — **ปัญญาแน่นหนา** โดยเจริญ “**ปัญญา ๘**” [ความรู้ทั่วถ้วน-สัพพัญญู]
- (๑๐) “**หาสปัญญา**” — **ปัญญารุ่งโรจน์** โดยเจริญ “**ปัญญา ๙**” [ทิพจักขุ-ปัญญาจักขุ]

ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความหวั่นไหวในโลกธรรมทั้งหลายนั้น จึงเป็นบุคคลผู้ไม่ได้เจริญ “โฆทานธรรม” นั่นคือ “อธิจิตตสิกขา” ได้แก่ สัมมาวายามะ-สัมมาสี-สัมมาสมาธิ เมื่อไม่ถ่อมมันในศีล คือ “ปาริสุทธิศีล ๔” (ศีลวิสุทธิ) ไม่ถ่อมมันในสมาธิ คือ “ฌาน ๔” (จิตตวิสุทธิ) บุคคลนั้นย่อมไม่เกิด “วิปัสสนานิมิต” (ญาณ ๑๖-อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘) ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นฐานที่ประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์จนกลายเป็นศีลวัตรโดยปริยายหรือทำได้โดยอัตโนมัติเป็นปกติ ดังนี้

“ปาริสุทธิศีล ๔” หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์ ศีลเครื่องให้บริสุทธิ์ ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล ได้แก่

- (๑) “ปาฏิโมกขังวรศีล” คือ ศีลคือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- (๒) “อินทริยังวรศีล” คือ ศีลคือความสำรวมอินทริย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้ อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖
- (๓) “อาชีวนปาริสุทธิศีล” คือ ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบ อเนสนา มีผลอกลวงเขาเลี้ยงชีพเป็นต้น
- (๔) “ปัจฉัยสันนิสิตศีล” คือ ศีลที่เกี่ยวกับปัจฉัย ๔ ได้แก่ ปัจฉัยปัจจเวกขณะ นั่นคือ พิจารณาใช้สอย ปัจฉัยสี่ ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคน้ำด้วยคันทหา

ฉะนั้น ความประพฤติที่ทำอย่างถูกต้อง ไม่ประกอบด้วยกิเลสคันทหา จนเกิดความบริสุทธิ์หมดจด จนเป็นปกติธรรมคาน นั่นคือ “อธิศีลสิกขา: สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ” ดังนี้

- (๑) “สัมมาวาจา” — **เจรจาชอบ** ได้แก่ “วจีสัจจิต ๔” นั่นคือ การงด-การเว้น-การเลิกละ-เจตนาเครื่อง เว้น จากวจีสัจจิต ๔ กิริยาไม่ทำ การไม่ทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ วจีสัจจิต ๔ นั่นคือ วาจาชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค = **ปริคคหจริยา** [การกำหนดสำรวม]
- (๑) “สัมมากัมมันตะ” — **กระทำชอบ** ได้แก่ “กายสัจจิต ๓” นั่นคือ การงด-การเว้น-การเลิกละ-เจตนาเครื่องเว้น จากกายสัจจิต ๓ กิริยาไม่ทำ การไม่ทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ กายสัจจิต ๓ นั่นคือ การงานชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค = **สมุฏฐานจริยา** [สิ่งที่ทำ ขึ้น-สภาพที่ต้งขึ้นด้วยสำรวม]
- (๒) “สัมมาอาชีวะ” — **เลี้ยงชีพชอบ** ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ นั่นคือ การงด-การเว้น-การเลิกละ-เจตนาเครื่องเว้น จากมิจฉาอาชีวะ กิริยาไม่ทำ การไม่ทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่หลอกลวง การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ มิจฉาอาชีวะ นั่นคือ การเลี้ยงชีพชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค = **โฆทานจริยา** [ความผ่องแผ้วบริสุทธิ์-การกระทำที่บริสุทธิ์]

เมื่อศีลมีความบริสุทธิ์หมดจดดีแล้ว จิตย่อมกลายเป็นกุศลไปด้วยในอันดับถัดไป เพราะศีลวัตรในขั้นนี้สามารถชำระพฤติกรรมและจิตใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสอย่างหยาบได้ ได้แก่ **กายทุจริต ๓** และ **วจีทุจริต ๔** การพิจารณาจิตและการฝึกฝนจิตนั้น จึงเป็นเรื่องการดำรงอยู่ การใช้ชีวิตสืบเนื่อง (ชีวิตสันตติ) ในกระแสแห่งอริยมรรคต่อไป ที่เรียกว่า **“อธิจิตตสิกขา: สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ”** อันเป็นตัวตนที่แท้จริง อีกขั้นหนึ่งของผู้ปฏิบัติธรรม ดังนี้

- (๑) **“สัมมาวายามะ”** — **พยายามชอบ** ได้แก่ **“ปธาน ๔-สัมมัปปธาน ๔”** นั่นคือ การปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดุสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ทอดอหย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยพละ ความพยายามชอบ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค = ปัลลภจริยา [ความเพียรที่พอดี-การยกจิตไว้]
- (๒) **“สัมมาสติ”** — **ระลึกรับชอบ** ได้แก่ **“สติปัฏฐาน ๔”** นั่นคือ ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำความไม่เลื่อนลอย ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ความระลึกรับ สติสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค = อุปัฏฐานจริยา [สติคมชัด-สติแก่กล้า-การอุปการะจิต]
- (๓) **“สัมมาสมาธิ”** — **ตั้งจิตมั่นชอบ** ได้แก่ **“ฌาน ๔”** นั่นคือ ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค = อวิกเขปจริยา [ความไม่ฟุ้งซ่าน-การสำรวจจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน]

เมื่อจิตเป็นกุศลโดยปราศจากนิวรณ์และอกุศลธรรมทั้งหลายดีแล้ว ความมีฤทธิ์ปาฏิหาริย์ตามพระอนุสาสนีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในนั้น ย่อมเกิดอุบัติขึ้นใน **“ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา”** ของบุคคลนั้นได้ ตามสภาพของกรรมทั้งหลายที่ตนได้ทำ ได้ตั้งใจไว้ คือ เกิด **“ปัญญาเห็นธรรม”** (ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ: ปัญญาเห็นแจ้งในการเกิดและการดับของธรรมหรือสภาวะธรรมทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้บรรลุถึงโสดาปัตติมรรค) ซึ่งจะเกิดขึ้นในขั้นการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานต่อจากภาวะจิตที่เป็น **“อธิจิตต์-จิตอันยิ่ง”** แล้ว อย่าลืมว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องของการเข้าถึงธรรมชาติแห่งจิตวิญญาณของตนเอง คือ **“การเห็นแจ้งในศักยภาพของจิตตนเอง”** (อัตตาสัมปทา: Self-Actualization) มันไม่ใช่เรื่อง **“ไสยศาสตร์”** (Black Magic) คือ การใช้มนต์คา เวทมนตร์คาถา คาถาอาคม หรือ อำนาจวิเศษ แต่เป็นเรื่องที่ตนเองใช้ **“สติสัมปชัญญะ”** (Temperance) อันเป็นจิตของตน ที่ดำรงอยู่ในจิตตามสภาพดั้งเดิม (จิตประภัสสร-ภวังคจิต: สมาธิในวิปัสสนา-จิตตัววิปัสสนา ที่เป็นจุดตุณาน) อันบริสุทธิ์จากนิวรณ์และอกุศลธรรมทั้งหลาย ตามพิจารณาจิตของตนที่แปรสภาพไปตามกระแสวิถีแห่งจิต (วิถีจิต) ฉะนั้น บุคคลนั้นจึงสามารถเข้าถึง (๑) ปัญญาในสมาธิ คือ **“ญาณทัสสนะ”** (ยถาภูตญาณทัสสนะ) คือ การเห็นแจ้งด้วยญาณในธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง กับ (๒)

ปัญญาในวิปัสสนา คือ “ญาณ” (จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชชา-แสงสว่าง) คือ ตาปัญญา ปรึกษาหยั่งรู้ ความรอบรู้
แจ้ง ความรู้แจ้งชัด ความสว่างไสวแห่งปัญญา ซึ่งประกอบด้วย “สติ-สัมปชัญญะ” (สติสัมปชัญญะ) ในทุก
ขณะจิต (โพธิปักขิยธรรม ๓๗) ดังคำพูดที่ว่า “อาตปปี-สัมปชาโน-สติมา” ดังนี้

(๑) “มีอาตปปี” —อาตปปะ [ความเพียร] มีนัยตรงกับไวพจน์ ต่อไปนี้

การปรารถนาความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม
ความอดสาหัส ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความก้าวไปอย่างไม่ท้อถอย ความ
ไม่ทอดทิ้งกันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยินทรีย์
วิริยพละ สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค นับเนื่องในมรรค ความ
พยายามชอบ [สัมมัปปธาน ๔ = ความเพียรใหญ่] เมื่อผู้ปฏิบัติเป็นผู้เข้าถึงแล้ว เข้าถึงพร้อม
แล้ว เข้าไปใกล้แล้ว เข้าไปใกล้พร้อมแล้ว เข้าถึงแล้ว สมบูรณ์แล้ว ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย
อาตปปะนี้ ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า “อาตปปี” คือ ผู้มีตบะ ผู้มีความเพียรเป็นเครื่องแผดเผา
บาปราคะ หรือ ผู้มีคุณเครื่องเผากิเลสในภพ ๓ [กามภพ-รูปภพ-อรุภพ] ด้วยคุณเครื่องเผา
กิเลสคือความเพียร [วิริยะ] ที่นับได้ว่าเป็นไปทางกายและทางจิต ส่วนคำตรงข้าม คือ “อนา
ตปปี” คือ ไม่มีความเพียร

(๒) “มีสติ” [สติ-สติมา] มีนัยตรงกับไวพจน์ ต่อไปนี้ [สมาธิทำให้มีสติ-อุเบกขาทำให้สติ
บริสุทธิ์]

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย
ความไม่ลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ

“อุปกุฐิตสติบุคคล” —บุคคลผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว หมายถึง ความระลึกได้ ความตาม
ระลึกได้ ความหวนระลึกได้ ความนึกได้คือสติ ความทรงจำ ความไม่พินเพื่อน ความไม่
หลงลืม นี้เรียกว่า “สติ” คือ บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยสตินี้

“มุกกุฐัจจะ” —ความเป็นผู้ไม่มีสติ หมายถึง ความระลึกไม่ได้ ความตามระลึกไม่ได้ ความ
หวนระลึกไม่ได้ ความระลึกไม่ได้ สภาพที่ระลึกไม่ได้ สภาพที่ทรงจำ ความเลื่อนลอย
ความหลงลืม

“มุกกุฐัสสติบุคคล” —บุคคลผู้มีสติหลง หมายถึง ความระลึกไม่ได้ ความตามระลึกไม่ได้
ความกลับระลึกไม่ได้ ความไม่มีสติ ความระลึกไม่ได้ ความทรงจำไม่ได้ ความหลงไหล
ความพินเพื่อน

(๑) “**มีสัมปชัญญะ**” [ปัญญา-สัมปชาโน] มีนัยตรงกับไวพจน์ ต่อไปนี้ [อุเบกขาทำให้มีสัมปชัญญะ]

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิชัย ความเลือกสรร ความวิชัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ชัด ปัญญาเหมือนประดัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศีลตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลง ความวิชัยธรรม สัมมาทิฏฐิ

“**สัมปชานบุคคล**” — **บุคคลผู้มีสัมปชัญญะ** หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ชัด ความเลือกเฟ้น ความเลือกสรร ความสอดคล้องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนดรู้เฉพาะ ความเป็นผู้รู้ ความฉลาด ความรู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความคิดนึก ความใคร่ครวญ ความรู้กว้างขวาง ความรู้เทียบขาด ความรู้ นำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ที่พร้อม ปัญญาเพียงดั่ง ประดัก ปัญญินทรีย์ กำลังคือปัญญา ประทีปคือปัญญา รัตนะคือปัญญา ความสอดคล้องธรรม คืออโมหะ สัมมาทิฏฐิ หรือใช้นิยามตาม “**สัมปชัญญะ-มีสัมปชัญญะ**”

“**อสัมปชานบุคคล**” — **บุคคลผู้ไม่มีสัมปชัญญะ** หมายถึง ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ ความไม่รู้ตาม ความไม่พร้อม ความไม่แทงตลอด ความไม่รับทราบ ความไม่กำหนด ลงทราบ ความไม่เพ่งเล็ง ความไม่พิจารณา ไม่ทำให้แจ่มแจ้ง ความเป็นผู้ทราบบัญญา ความเป็นผู้เขลา ความหลงทั่ว ความหลงพร้อม ความโง่เขลาเบาปัญญา คือ มี **โอมะ** คือ **อวิชา** [กิเลสอันเป็นคุณกระแสน้ำหลากท่วมใจสัตว์] มี **โยคะ** คือ **อวิชา** [กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ] **อนุสัย** คือ **อวิชา** [กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในสันดาน] มี **ปริยฎฐาน** คือ **อวิชา** [กิเลสที่พุ่งขึ้นมาเร้ารุ่มกุ่มรุ่มครอบงำอยู่ในจิตใจ] มี **คัมภุชะ** คือ **อวิชา** [กิเลสเครื่องระดม] **สังโยชน์** คือ **อวิชา** [กิเลสเครื่องผูกมัดไว้ทั้งหมด] มี **ลิม** คือ **อวิชา** [ลึงคิ-กิเลสทำให้ติดโดยแท้ ถอนขึ้นได้ยาก] และ มี **อกุศลมูล** คือ **โอมะ** [ความลุ่มหลง หมกมุ่น มัวเมา ไม่มีปัญญา]

(๔) “โยนิโสมนสิการ” — **ความทำไว้ในใจโดยแยบคาย** หมายถึง มนสิการในอุบาย มนสิการถูกทาง มนสิการ โดยอุบาย มนสิการ โดยคลองธรรม คือ มนสิการ โดยนัยในอนิจจลักษณะ ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าไม่เที่ยง หรือมนสิการ โดยนัยในทุกขลักษณะ ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่า เป็นทุกข์ หรือมนสิการ โดยนัยในอนัตตลักษณะ ในสิ่งที่ไม่ใช่อัตตา ว่าเป็นอนัตตา หรือในสิ่งที่ไม่งาม ว่าไม่งาม หรือการพิจารณา การตามพิจารณา การรำพึง การใคร่ครวญ การใส่ใจ อนุโลมในของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา = มีสัมปชัญญะ-ปัญญา (ตัวฉลาด)

(๕) “อโยนิโสมนสิการ” — **ความทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย** หมายถึง ความทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง ความทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นสุข ความทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย ในสิ่งที่ไม่ใช่อัตตาตัวตนว่าเป็นอัตตาตัวตน ความทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย ในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม หรือความนึก ความนึกเนื่องๆ ความคิด ความพิจารณา ความทำไว้ในใจแห่งจิต โดยผิดจากความจริง = ไม่มีสัมปชัญญะ-ปราศจากปัญญา (ตัวโง่)

ฉะนั้น ถ้าไม่ต้องการได้ชื่อว่า “โง่เขลาเบาปัญญา” นั้น ก็ให้เจริญจิตตสมาธิให้มากๆ อย่าได้ขาด ทำให้มาก อยู่เป็นนิตย์ พร้อมด้วยการพิจารณาธรรมทั้งหลาย “มนสิการกรรมฐาน” อยู่เรื่อยๆ ด้วย “อนุปัสสนา ๗” ปัญญาย่อมเกิดต่อสานกันไปเหมือนจักสานกระดิ่ง (ภาชนะฝัดข้าว) กระตัก (ภาชนะใส่น้ำ) กระตืบ (ภาชนะใส่ข้าวเหนียว) การจะได้ภาชนะเหล่านี้มาได้ ต้องใช้เวลานานและความอดทนพยายามสูง จึงจะได้รูปร่างภาชนะที่สำเร็จรูปมาใช้งานได้จริง ฉะนั้น ความเพียร ความอดทน ที่ประกอบด้วยปัญญาแห่งสติสัมปชัญญะ จึงเป็นเรื่องใหญ่ในการปฏิบัติธรรมที่จริงจัง ไม่ใช่การปฏิบัติธรรมตามกระแสสังคมโลก เพื่อทำเอาหน้าให้ใหญ่เป็นกระดิ่ง อย่างไรก็ตาม คำว่า “สติสัมปชัญญะ” (ข้อ ๕ ในเบญจธรรม) นั้น มีความหมาย ดังนี้

“สติสัมปชัญญะ” หมายถึง **ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้ลึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรถ้า ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท**

เพราะฉะนั้น “สติสัมปชัญญะ” นั้น จึงเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต และความล้มเหลว ความเสื่อมฉิบหายของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความมีสติสัมปชัญญะที่วางเฉยต่อ “อารมณ์ทั้งหลาย” (เวทนา – สัญญา – สังขาร = เจตสิก) ที่ผ่านมากะทบอินทรีย์ทั้ง ๖ ด้วยการรู้แจ้งอย่างเท่าทันกิเลสทั้งหลายที่จะเข้ามาครอบงำหรือกลุ่มมุ่มจิตใจ (จิต) ให้เศร้าหมอง ก็รู้จักปฏิเสธสิ่งนั้น สภาวะเหล่านั้นได้ จึงมีจิตที่ปราศจากนิเวรณและอกุศลธรรมทั้งปวง อย่าลืมนึกว่า “จิต-จิตวิญญูณ” นั้น มีตัวตนที่เจ้าของสามารถสัมผัสได้ด้วยจิตที่เป็น “สติสัมปชัญญะ” (จิตประภัสสร-ภวังคจิต กับ สมาธิในวิปัสสนา เพื่อกำหนดรู้ วิถีจิตที่โลดแล่นในกระแสวิถีของกิกวิญญูณปวัตติ คือ อากาธของจิตที่หวั่นไหวไปตามกระแสของ โลกธรรมหรือชวณะ) ดังนั้น จิตของมนุษย์นั้น เจ้าของจิตดวงนั้น สามารถนำมาฝึกหัดอบรมได้ตามเจตนาที่ทั้งกุศลและอกุศล แต่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้เลือกในฝ่ายกุศลธรรมที่ฝึกให้อยู่ในภาวะที่ถูกต้องตามธรรมชาติที่เป็นจริง นั่นคือ “สัมมัตตะ ๑๐” (อริยมรรคมีองค์ ๘-สัมมาญาณ-สัมมาวิมุตติ) เมื่อจิตมีพลังแกร่งกล้าด้วยปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ดีแล้ว ย่อมทำให้บุคคลนั้นเข้าถึง “อธิปัญญาสิกขา: สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ” ดังนี้

- (๑) “สัมมาทิฏฐิ” —**เห็นชอบ** ได้แก่ ความรู้หรือริยสัจ ๔ เห็นไตรลักษณ์ รู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือ เห็นปฏิจาสมุปบาท นั่นคือ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด คือ มีสัมปชัญญะ ความไม่หลง ความวิจยธรรม ความเห็นชอบ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์แห่งมรรค = **ทัสสนจริยา** [การเห็นด้วยปัญญา-การเห็นตามเป็นจริง] หรือหมายถึง “มีสัมปชัญญะ” ดังนี้

คำนิยามแห่งไวพจน์ใน “ปัญญา”

ความมีสติสัมปชัญญะ นั่นคือ (๑) **ปัญญา** กิริยาที่รู้ชัด-ความวิจย-ความเลือกสรร-ความวิจยธรรม-ความกำหนดหมาย-ความเข้าไปกำหนด-ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ-ภาวะที่รู้-ภาวะที่ฉลาด-ภาวะที่รู้ละเอียด-ความรู้แจ่มแจ้ง-ความคั่นคิด-ความใคร่ครวญ-ปัญญาเหมือนแผ่นดิน-ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส-ปัญญาเป็นเครื่องนำทาง-ความเห็นแจ้ง-ความรู้ชัด-ปัญญาเหมือนประตัก

(๒) **ปัญญา** ปัญญินทรีย์-ปัญญาพละ-ปัญญาเหมือนศีลตรา-ปัญญาเหมือนปราสาท-ความสว่างคือปัญญา-แสงสว่างคือปัญญา-ปัญญาเหมือนประทีป-ปัญญาเหมือนดวงแก้ว-ความไม่หลง-ความวิจยธรรม-สัมมาทิฏฐิ

- (๒) “สัมมาสังกัปปะ” —**ดำริชอบ** ความนึกคิดที่เป็นกุศลจิต ได้แก่ เนกขัมมะ-อพยาบาท-อวิหิงสา นั่นคือ ความตริก ความตริกอย่างแรง ความดำริ ความที่จิตแนบแน่นอยู่ในอารมณ์ ความที่จิตแนบสนิทอยู่ในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ความความดำริชอบ อันเป็นองค์แห่งมรรค = **อภิโรปนจริยา** [การตริกอารมณ์แห่งจิต-มุมมองแห่งกระบวนทัศน์ มีความนึกคิดชอบในใจ]

แต่อย่างไรก็ตาม การป้องกันความหวั่นไหวแห่งจิตใน โลกธรรมทั้งหลายนั้น คือ การเจริญ “อริยมรรคมีองค์ ๘” โดยยึดหลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ “**ทางสายกลางแห่งปัญญา**” โดยมีเคล็ดลับอยู่ที่ว่า (๑) เริ่มต้นด้วยปัญญา (๒) ดำเนินด้วยปัญญา และ (๓) นำไปสู่ปัญญาอันยิ่งขึ้นไป ให้พิจารณาการวางลำดับข้อธรรมย่อยที่เริ่มจาก “อธิปัญญา-อธิศีล-อธิจิต” ตามลำดับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“อริยมรรคมีองค์ ๘” หมายถึง “ทางมีองค์แปดประการ อันประเสริฐ” เปรียบเทียบกับ “จริยา ๘” คือ ความประพฤติ ได้แก่

- (๑) “สัมมาทิฐิ” —เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรือยัสัจจ ๔ หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้อกุศลและอกุศล มূলกับกุศลและกุศลมูล หรือ เห็นปฏิจาสุมุขบาท = **ทัสสนจริยา** –การเห็นแจ้ง
- (๒) “สัมมาสังกัปปะ” —คำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปี อพยบาทสังกัปปี อวิหิงสาสังกัปปี = **อภิโรปนจริยา** –มีกระบวนทัศน์
- (๓) “สัมมาวาจา” —เจรจาชอบ ได้แก่ วชิสุจิริต ๔ = **ปริคคหจริยา** –สำรวจวาจา
- (๔) “สัมมากัมมันตะ” —กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจิริต ๓ = **สมุฏฐานจริยา** –สร้างสรรค์
- (๕) “สัมมาอาชีวะ” —เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ ประกอบสัมมาชีพ = **โฆทานจริยา** –ความบริสุทธิ์
- (๖) “สัมมาวายามะ” —พยายามชอบ ได้แก่ สัมมัปปธาน ๔ = **ปักคหจริยา** –หมั่นพากเพียร
- (๗) “สัมมาสติ” —ระลึกชอบ ได้แก่ สติปัญญา ๔ = **อุปัฏฐานจริยา** –สติชัดแก่กล้า
- (๘) “สัมมาสมาธิ” —ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน ๔ = **อวิกเขปจริยา** –จิตสงบตั้งมั่นสนิท

เมื่อบุคคลผู้เจริญด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” ได้นั้น ย่อมไม่หวั่นไหวไปตามกระแสแห่งโลกธรรมทั้งหลาย อย่างแน่นอน เพราะ “มีสติสัมปชัญญะ-โยนิโสมนสิการ” เป็นกำลังสำคัญที่รักษาปัญญาให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา พลังที่แก่กล้านี้ ย่อมทำให้หาข้อสรุปได้ เกิด “แรงดลบันดาลใจ” (Inspirations) เป็นความหวังใหม่ๆ พิจารณาเห็น “คุณค่าในตัวตน” (Self-Realization) จิตวิญญาณ (Spirituality) หรือ ศักยภาพอันเป็นพลังที่ซ่อนเร้นในตน (Hidden Self-Potentials) ที่สามารถนำเอาออกมาแสดงผลได้จริง ที่เรียกว่า “อปัลลภปฏิบัติปทา ๓” (Unimpeachable Path) อันเป็นการสร้าง “ขวัญ-กำลังใจ” (Morales) ให้ตนเองได้ตลอดเวลา คือ “สงเคราะห์ตนด้วยตน” (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ก็ต้องการให้ได้ผลานิสงส์ในเรื่องเช่นกัน ไม่ฝักฝักปฏิบัติมากจนกลายเป็นบึ้งหรือเป็นเอ๋ไป นั่นไม่ใช่ทางสายกลางแห่งปัญญา “มัชฌิมาปฏิบัติปทา” อย่างแน่นอน ให้พิจารณาแนวทางหรือข้อประพฤติปฏิบัติอันนำไปสู่ความสำเร็จได้ด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลายนั้น ต้องรู้จักตนเองให้ดีเสียก่อน อย่ากระสันไปอยากรู้แต่เรื่องของคนอื่นให้มากนัก ไร้สาระ สิ้นเปลืองสมองเปล่าๆ เสียเวลาในการเจริญภาวนากรรมฐานของตน โดยนัยว่า “**ตนเป็นทุกแห่งวัฏฏะ: ผู้มี ชาติ-ชรา-พยาธิ-มรณะ-โสกะ-และ-สังกิเลส เป็นธรรมดา**” อยู่แล้ว ก็ต้องแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก ถ้าไม่เข้าใจดีในจุดประเด็นนี้ พลังกายและพลังใจในการปฏิบัติธรรมก็อาจจะเสื่อมไปเรื่อยๆ จนเกิดความหมดศรัทธาในปฏิบัติที่ปฏิบัติอยู่ และยังทำไม่ถึงที่สุดหรือสุทธอบแห่งชีวิต ก็เกิดอาการปัญญาตายสนิท ที่เรียกว่า “**วิบัติ ๔-วิปลาต ๔**” ดังนี้

“อปัณณกปฏิปทา ๓” หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ปฏิปทาที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้ ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยพ้นจากทุกข้ออย่างแน่นอนไม่ผิดพลาด ได้แก่

- (๑) “อินทริยสังวร” คือ การสำรวมอินทริย์ นั่นคือ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖
- (๒) “โภชนมัตตัญญุตตา” คือ ความรู้จักประมาณในการบริโภค นั่นคือ รู้จักพิจารณารับประทาน อาหาร เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนานมัวเมา
- (๓) “ชาคริยานุโยค” คือ การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน นั่นคือ ขยันหมั่นเพียร ตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป

ในประการสุดท้ายนี้ ขอให้ท่านผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ก็อย่าเสื่อมศรัทธาในพระรัตนตรัย มีอะไรบกพร่องเกิดขึ้น ก็ให้หาคำปรึกษาจากผู้รู้อย่างแท้จริง สัตบุรุษ โสภณบุรุษ พระอริยเจ้าทั้งหลาย ผู้จะเป็นกัลยาณมิตรแห่งตนได้ดี ช่วยเป็น “สามัญญสำนักแห่งพุทธะ” คอยเตือนสติไม่ให้หลงทางไปในทิศที่อกุศล ก็ให้เจริญเข้าใจ “มงคล ๓๘-อุดมมงคล” ของไม่ได้ซื้อได้ขาย ไม่หนักกระบาลใครถ้าเราจะประพฤติปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สิ่งนี้แหละ คือ “ลาภชีวิตอย่างแท้จริง” อย่าไปหาสิ่งที่อาภัพมงคลใส่ชีวิตของท่านเองอีกเลย ที่ได้เกิดมาเป็นคนในชาตินี้ มันก็ยากอยู่แล้ว ลำบากอยู่แล้ว อุบาทว์อยู่แล้ว ก็ให้หยุดกรรมทั้งหลายที่เป็นสื่อแห่งอกุศลธรรมที่พระอริยเจ้าทั้งหลายท่านไม่สรรเสริญว่าเป็นของดี ทำตามที่ว่ามานี้ให้ดี ให้มาก ให้สมบูรณ์บริบูรณ์ ให้ไพบูลย์ยิ่งขึ้น คนเราเองนั่นแหละ จะเป็นผู้ได้รับรางวัลชีวิตอันล้ำค่าทั้งหลายเหล่านี้ไม่สิ้นสุด ไม่ต้องไปรอให้หน่วยงานใดมอบรางวัลให้อีก ทำมันเอง ก็ย่อมรู้มันเอง แต่ต้องทำทางสายกลางแห่งปัญญาที่ชาวโลกและชาวสวรรค์ พากันนิยมสรรเสริญว่าเป็นของดีแห่ง “มัชฌิมาปฏิปทา” ฝากไว้ก็อย่างหนึ่งนะ “อริยมรรคมีองค์ ๘” ถ้าจะหายใจเข้าหรือหายใจออกนั้น ก็ให้นึกถึงมรรคเอาไว้ อย่าไปคิดเรื่องอื่นให้เสียเวลา เจริญภาวนาคด้วย “อริยอัฏฐังคิกมรรค” ย่อมไม่ผิดทางอย่างแน่นอน ขอให้เจริญขึ้นจากความเสื่อมไปสู่ความไม่เสื่อมอีกแล้วทั้งกายและใจ แต่ถ้าจะหวนไหว้ก็ขอให้ตื่นเดินไปตามพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีกว่ากันเยอะเลย สวัสดิ์.

